

VIERAS VANHEMMUUS

Kulttuuriset jännitteet lastensuojelun sijoitustilanteessa

MIIA KULMALA
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Syyskuu 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KULMALA, MIIA: Vieras vanhemmuus: Kulttuuristen jännitteiden kuvaus lastensuojelun sijoitustilanteessa
Pro gradu -tutkielma, 69 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Aino Ritala-Koskinen
Syyskuu 2016

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan lastensuojeluasiassa ilmeneviä kulttuurisia jännitteitä, jotka voivat ilmetä erilaisissa asiakkaan, työntekijän, valtakulttuurin ja palvelujärjestelmän välisissä suhteissa. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan millaisia haasteita kulttuuriset jännitteet aiheuttavat sosiaalityölle.

Tutkielman teko on lähtenyt liikkeelle tarpeesta saada tietoa lastensuojelun asiakkaiden etnisestä ja kulttuurisesta taustasta. Niistä ei tällä hetkellä kerätä järjestelmällisesti tietoa, joten tiedonsaanti on yksittäisten tutkimusten varassa.

Tutkielman teoreettinen tausta muodostuu kulttuuria, etnisyyttä ja kulttuurisia jännitteitä koskevasta teoreettisesta keskustelusta. Keskiössä on käsitys kulttuurista yhteisyyttä luovana järjestelmänä ja etnisyydestä sosiaalisesti konstruoituna käsitteenä. Kulttuuristen jännitteiden tarkastelussa on hyödynnetty erityisesti Yanin (2008) käsitystä kulttuurisista jännitteistä asiakkaan ja organisaation, asiakkaan ja valtakulttuurin, työntekijän ja organisaation, työntekijän ja valtakulttuurin sekä työntekijän ja asiakkaan välillä.

Tutkielmassa käytetty aineisto on peräisin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeen (LaskeTut) Huostaanoton taustat ja syyt, palvelupolut ja kustannukset –(HuosTa) osahankkeesta. Aineisto on 410 lastensuojelun asiakkuudessa olevaa lasta koskeva lapsikohtainen kyselyaineisto, jonka ovat tuottaneet lasten 116 lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Pro gradu -tutkielmassa aineistosta hyödynnettiin 91 lasta koskevia avovastauksia. Aineisto on saatu THL:stä käyttöön tutkimusluvalla. Tutkimuksen analyysissä on hyödynnetty sisällönanalyysia ja kvantifiointia.

Keskeisten tulosten mukaan lastensuojelun sijoitustilanteessa kulttuuriset jännitteet liittyvät kulttuurien ja järjestelmien kohtaamiseen, vaikeiden elämäntilanteiden ja sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja ratkaisemiseen sekä kulttuurisiin arvostuksiin. Sosiaalityön haasteena on toiminen kulttuuristen jännitteiden, sosiaalityön kehysten ja sosiaalityön tehtävien puristuksessa. Etnisyys näyttäytyy aineistossa erityisesti jakona uuteen etnisyyteen ja vanhan etnisyyteen.

Lastensuojelun sijoitustilanteessa ja kulttuuristen jännitteiden keskellä on tilausta kulttuurisen nöyryyden hyödyntämiselle. Avoin dialogi ja kunnioittava kohtaaminen ovat avaimia kulttuurisia jännitteitä aiheuttaviin lukkoihin.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

KULMALA, MIIA: Foreignness in parentage: Description of cultural tensions in child protection service's out of home -placement situations

Master's thesis, 69 pages

Social work

Supervisor: Aino Ritala-Koskinen

September 2016

Abstract

This thesis is concerned with the cultural tensions that take place in a matter of child protection. The tensions can occur in different relations between client, social worker, dominant culture and service system. Additionally this thesis is concerned with the demand that the cultural tensions cause to social work.

This research has originated from the need to gather information about ethnic and cultural backgrounds of the child protection system's clients. This data is not systematically accumulated, therefore the data collection depends on singular research projects.

The theoretical background utilized in this thesis consists of theoretical discussions about culture, ethnicity and cultural tensions. The main understandings address culture as a system that creates community, and ethnicity as socially constructed concept. In the examination of cultural tensions it has been utilized especially Yan's (2008) view of cultural tensions as tensions between client and organization, client and dominant culture, social worker and dominant culture, social worker and organization and client and social worker.

The research material used in this thesis is originated from a project that National Institute for Health and Welfare (THL) executed in a project called LaskeTut development and research project on child welfare. It had a sub project HuosTa, which concentrated on out of home -placement's backgrounds. The HuosTa-project collected data from a survey that was conducted on individual children (N=410). A total of 116 employees responded to the survey. This thesis utilized sub set of that data (N=91). The research material was acquired from THL via research permission. Methodological approaches were content analysis and quantification.

According to main results the cultural tensions that occur in child protection's out of home placement situations are related to encounters with cultures and systems, additionally to recognizing and resolving difficult life situations and social problems, and cultural values. Challenge for social work is to operate amongst cultural tensions and frames and tasks related to social work. Ethnicity appeared primarily as a division to old ethnicity and new ethnicity.

Cultural humility is a tool that can be utilized in situations where child protection's out of home placement situations and cultural tensions collide. Open dialogue and respectfully delivered encounters are keys to open the locks that cause cultural tensions.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	v
2 Kulttuuriset jännitteet	2
2.1 Kulttuuri ja etnisyys.....	2
2.2 Kulttuuriset jännitteet sosiaalityössä	5
3 Sijoitukset ja huostaanotot suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä.....	13
3.2 Etnisyys erilaisissa lastensuojelujärjestelmissä	18
4 Tutkimustehtävä ja sen toteuttaminen	19
4.1 Tutkimuksen tehtävä	19
4.2 Tutkimusmenetelmät	20
4.3 Aineiston kuvailu.....	23
4.4 Analyysin kuvaus	24
5 Kulttuuriset jännitteet aineistoa läpileikkaavien teemojen valossa	27
6 Kulttuurien ja järjestelmien kohtaamiseen liittyvät jännitteet	29
6.1 Vaikeudet palvelujärjestelmän kanssa ja lainsäädännön vähäinen tuntemus	29
6.2 Ennako- ja epäluulot	31
6.3 Vaikeus ottaa tukea vastaan.....	32
6.4 Kieliongelmat.....	33
6.5 Kulttuuristen jännitteet tarkastelu suhteessa järjestelmäkohtaamisiin	33
7 Vaikeiden elämäntilanteiden ja sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvät kulttuuriset jännitteet	34
7.1 Mielenterveysongelmat.....	35
7.2 Päihteet	38
7.3 Väkivalta	39
7.4 Asuminen ja toimeentulo	41
7.5 Perheiden tilanteet.....	42
8 Arvojen merkitys kulttuuristen jännitteiden muodostumisessa	43
8.1 Arvot ja arvostukset kulttuurisina ilmentyminä	44
8.2 Kulttuuriset erot	47
8.3 Identiteetti ja käsitys naisesta	48
8.4 Romanikulttuuri.....	49
8.5 Erilaiset kasvatuskäsitykset	51
8.6 Uskonto	52
8.7 Kulttuuriset jännitteet	54
9 Haasteet sosiaalityölle	55
9.1 Sosiaalityö kulttuuristen jännitteiden keskellä.....	55

9.2 Kulttuuriset jännitteet suhteessa sosiaalityön tavoitteisiin	57
9.3 Uusi etnisyys ja vanha etnisyys	61
10 Pohdinta.....	63
LÄHTEET.....	67

Luettelo kuvioista

Kuvio 1: Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2014, s. 19

1 Johdanto

Tutkimuksen aiheena on sosiaalityössä ilmenevien kulttuuristen jännitteiden kuvaus lastensuojelun sijoitustilanteessa. Kulttuuriset jännitteet voivat ilmetä muun muassa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa, ja ne voivat koskea erilaisia asioita esimerkiksi kulttuurin ja kasvatuksen osalta.

Kulttuuristen jännitteiden tarkasteleminen tutkimuksen kautta on sekä kiinnostavaa että tärkeää, koska tarkastelun avulla voidaan saada näkyviksi mahdollisesti faktoiksi oletettuja olemisen tapoja sekä työotteita. Erilaisten maailmankatsomusten vaikutus vuorovaikutukseen ja etenkin sen lopputulokseen on tärkeää tietoa, koska kyseisillä prosesseilla on vaikutusta ihmisten elämään. Lastensuojelun sijoitustilanne on yksi esimerkki tilanteesta, jossa perheikäytäntöjen erilaisuus voi asettua tarkastelun kohteeksi, ja turhan poikkeavaksi tulkittuna voi johtaa toimenpiteisiin.

On hyvä pohtia kulttuurista jännitteitä siitakin syystä, että sosiaalityöntekijän suhde asiakkaaseen on merkittävä työskentelyn onnistumisen kannalta. Kulttuurisen nöyryyden tunnistava sosiaalityöntekijä parantaa työskentelyssä onnistumisen mahdollisuuksiaan, vaikka ei työtään hankaloittaviin rakenteellisiin heikkouksiin usein kykenekään suoraan vaikuttamaan.

Kulttuuristen jännitteiden tutkiminen on Suomessa yhä ajankohtaisempaa, koska maahanmuuttajien osuus väestöstä kasvaa. Etnistä taustaa ei nykyisen laintulkinnan mukaan ole mahdollista kirjata rekistereihin, joten tietoa etnisten tai kulttuuristen vähemmistöjen lastensuojeluasiakkuuksista ei kunnallisen tiedontuotannon kautta ole tällä hetkellä säännöllisesti saatavilla. Tutkimushankkeiden kautta tietoa on kuitenkin mahdollista saada. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (jatkossa THL) HuosTa-hankkeessa tietoa lastensuojelun sijoitustilanteiden etnisyyteen ja kulttuuriin liittyvistä seikoista on nyt kerätty, joten käsillä oleva aineisto on harvinainen nyky-Suomessa.

Aihetta on tärkeää tutkia siksi, että suomalaista tutkimusta ei monikulttuurisista tai etnisistä vähemmistöistä ole lastensuojelun osalta juurikaan. Sijoituksiin tai huostaanottoihin liittyvää kulttuurisesti väritynyttä tutkimusta on vielä vähemmän.

Pro gradu -tutkielma etenee johdannon jälkeen niin, että aluksi käsittelen aiempaa aihetta koskevaa keskustelua, jonka jälkeen esittelen tutkimustehtävän toteutuksineen. Sen jälkeen esittelen omissa pääluvuissaan tutkimukseni keskeiset tulokset. Päätän tutkielman pohdintalukuun.

2 Kulttuuriset jännitteet

Käsittelen tässä luvussa kulttuuriin, etnisyyteen ja kulttuurisiin jännitteisiin sosiaalityössä liittyä aiempaa tieteellistä keskustelua. Aloitan kulttuurista ja etnisyydestä ja siirryn sitten kulttuuristen jännitteiden käsittelyyn.

2.1 Kulttuuri ja etnisyys

Kulttuuri on sosiaalisesti tuotettu konstruktio. Kulttuurin tarkoitus on toimia järjestelmänä, joka tuottaa yhteisönsä jäsenille yhteisiä merkityksiä. Yhteisesti jaettujen merkitysten avulla yhteisö jäsentää ja tulkitsee maailmaa. Kulttuuri on keskeinen identiteetin muodostuksessa, sillä kulttuurisen eron tekemisen avulla voi asemoida itsensä tietyn yhteisön jäseneksi ja erilaiseksi suhteessa johonkin toiseen yhteisöön. Yhteisöllistä me-henkeä tuottavia merkitysjärjestelmiä ovat esimerkiksi traditiot, uskonto ja kieli. Niiden lisäksi "paikka" voi olla kulttuurinen järjestelmä, joka antaa takuun symbolisesta yhteenkuuluvuudesta silloinkin kun todellinen paikka on jossain kaukana. (Hall 2003 a; Hall 2003b; Anis 2008, 1.)

Etnisyydellä on arki ajattelussa ajateltu tarkoitettavan ihmisiä, joilla on sama syntyperä tai yhteinen kulttuuri. Tällöin etnisyys määrittyy itsestään selväksi tosiseikaksi. Tutkimuksellisen käsityksen mukaan etnisiä ryhmiä luonnehtii paremminkin niiden konstruoitu luonne kuin objektiivisesti havaittavat ominaisuudet. Konstruoiduilla ryhmillä voi kuitenkin olla todellisia merkityksiä ihmisten arjessa. Etnisyyteen perustuvat erottautumiset ovat monille tärkeitä huolimatta siitä, perustuvatko ne todellisiin ryhmiin tai niitä yhdistäviin ominaisuuksiin tai eivät. Etnisyyden merkitys voi myös vaihdella: joskus sen avulla voidaan selittää koko sosiaalinen elämä, mutta toisinaan sen merkitys voi jäädä vähäiseksi. (Kivijärvi 2015, 31.)

Etnisyyttä tuotetaan sosiaalisesti konstruoitujen kategorioiden kautta (Brubaker 2004; ref. Kivijärvi 2015, 31), ja niiden muodostuminen ja ylläpysyminen on yhteydessä paikallisiin

valtasuhteisiin. On sanottu, että etnisyys syntyperinä ja jaettuna kulttuurina määrittää ihmisten sosiaalista asemaa erityisesti Euroopan valtioissa (Habermas 2005, 129; ref. Kivijärvi 2015, 32) ja se on seurausta kansallisvaltioideologioista, joiden vaalima kulttuurinen ja rodullinen homogeenisuus on tuottanut etniset kategorisoinnit ja institutionalisoinut ne osaksi poliittisia käytäntöjä (Verdery 1994, 27: ref. Kivijärvi 32). Määrittelyvalta on siis enemmistöllä.

Suomessa alettiin 1990-luvulla keskustella monikulttuurisuudesta, kun ennakoitiin maahanmuuttajien määrän kasvua. Monikulttuurisuudella tarkoitettiin tuossa keskustelussa sellaista maata, jossa on ihmisiä monista eri kulttuureista. (Lepola 2003, 23.) Pääpaino lienee ollut rauhanomaisessa yhteisössä ja yhteistyössä, jossa vähemmistöjen olemassaolo tunnustetaan, mutta niitä ei pyritä tukemaan tai voimauttamaan millään erityisellä tavalla. Tällainen näkemys muistuttaa Delantyn multikulturalismi-jaottelussa käsitettä *liberaali yhteisöllinen multikulturalismi* (2003, 102).

Nykyisin monissa maissa on vallalla kulttuurista tietämystä ja ymmärrystä painottava monikulttuurisuuden muoto *interkulturalismi*, joka näkyy esimerkiksi koulutuspolitiikassa kulttuuriseen ymmärrykseen panostuksina. 2010-luvulla kiinnostavaa on tarkastella monikulttuurisuutta *ylirajaiset yhteisöt*-käsitteen kautta. Sillä viitataan globaalisti olemassaoleviin ja toimiviin yhteisöihin, joiden perusta on paikallisyhteisöissä. (Delanty 2003, 158.) Suomeksi voitaisiin puhua esimerkiksi ylirajaisuudesta. Huttusen 2002 ja Vertovecin 2009 (ref. Keskinen 2015, 15) mukaan ”ylirajaisuus on suomenkielinen muoto transnationaalisuuden käsitteelle, joka kuvaa usean maan alueelle ulottuvia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia suhteita sekä kulttuuristen vaikutteiden liikkumista rajojen yli”.

Maahanmuuttajiin liitetään herkästi ajatus yhteisöistä, jotka pitävät huolta ja antavat turvaa. Yhteisöjen on ajateltu asettuvan vastavoimaksi yhteiskunnalle. Keskustelu on käynnistynyt alun perin 1800-luvulla, jolloin Ferdinand Tönnies kuvasi modernisaatioprosessin vaikutuksia kyläyhteisöille ja jäseni ajatteluaan käsiteparilla *Gemeinschaft- Gesellshaft*. *Gemeinschaft* merkitsi traditionaalista, intiimiä yhteisöllisyyttä, ja *Gesellshaft* rationaalista yhteiskuntaa, joka koostui sanktioin ja sopimuksin muodostuvista yksilöiden intresseistä. *Gemeinschaft* -yhteisö edusti hyvän elämän ideaalia, jossa ihmiset työskentelivät perheiden voimin hyvinvoinnin takaamiseksi. *Gesellshaft* -yhteiskunnassa ihmiset asettuivat kilpailemaan toisiaan vastaan ja turvaamaan omaa etuaan. (Saastamoinen 2009, 37.)

Keskustelu on jatkunut Tönniesin jälkeen, mutta romantisoitunut kuva pienistä lämpimistä yhteisöistä on yhä elossa, ja sitä käytetään muun muassa poliittisissa tarkoituksissa kun hyvinvointiyhteiskunnan tehtäviä uudelleenjaetaan.

Yhteisöjä voidaan jaotella paikallisyhteisöihin, kulttuuriyhteisöihin ja institutionaalisiin yhteisöihin (Juhila 2006). Kulttuurin ja etnisyyden käsitteet liikkuvat käsi kädessä, joten nykyään kulttuuriyhteisöjä voidaan kutsua myös etnisiksi ryhmiksi tai etniseksi taustaksi. Paikallisyhteisöjen termi on jaottelussa hieman hämmentävä, sillä kaikki yhteisöt ovat paikkaan tai tilaan sidottuja (emt). Ylirajaisessa maailmassa yhteistä paikkaa ei yhteisöllä välttämättä tällä hetkellä ole, mutta yhteinen lokaali paikka on ollut olemassa.

Paikan lisäksi yhteisöjä leimaa ainakin tunne yhteenkuuluvuudesta sekä inklusion ja eksklusion prosessit. Usein yhteisöistä puhuttaessa tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, jonka keskeisiä tekijöitä ovat vuorovaikutus, yhteisesti jaettu kulttuuriperintö ja jaettu ideologia eli yhteiset arvot ja ihanteet. Yhteenkuuluvuuden tunne muodostuu yhteisestä toiminnasta ja yhteisistä symbolisista merkityksistä (Nivala 2008, 50; ref. Saastamoinen 2009, 41).

Eräs yhteisöllisyyttä kuvaava piirre ovat yhteisöissä tapahtuvat inklusion ja eksklusion prosessit. Yhteisöihin otetaan mukaan ja suljetaan samanaikaisesti pois. Yhteisöjen käyttö universaalien oikeuksien turvaajina ja mahdollistajina yhteiskunnan tasolla näyttäytykin ongelmallisena, koska kaikissa yhteisöissä määritellään sitä, ketkä ovat yhteisön jäseniä ja ketkä eivät. (Saastamoinen 2009, 42.) Yhteisöjen varaan ei voida siis laskea kaikkia yhteiskunnan hoitamia tehtäviä.

Häpeä voi esimerkiksi olla tekijä, joka on yhteydessä ihmisen yhteisöstään ulos sulkemiseen. Etniset vähemmistöt saattavat esimerkiksi pelätä lastensuojelun viranomaisia, koska asiointi heidän kanssaan mahdollisesti tuottaa häpeää perheelle ja työskentely heidän kanssaan voi johtaa yhteisön tuen loppumiseen ja yhteisöstä ulos sulkemiseen (Sawrikar & Katz 2014, 404).

Etnisistä vähemmistöistä tai maahanmuuttajista puhuttaessa oletetaan usein, että he tulevat "yhteisöllisestä kulttuurista", joka eroaa länsimaiseksi ymmärretystä "yksilöllisestä kulttuurista" (Keskinen 2015, 27). Tällaista dualisointia kuvaavat käsitteet individualismi ja

kollektivismi. Individualismissa yksilö ymmäretään yhteiskunnan perusyksiköksi, kun taas kollektivismi näkee perheen sellaisena. On ajateltu, että individualistiset tai yksilölliset kulttuurit arvostavat itsenäisyyttä, autonomiaa, aloitteentekokykyä ja uniikkiutta ja korostavat yksilöiden oikeutta ja vastuuta huolehtia itse itsestään. Lisäksi ne painottavat tasa-arvoon perustuvia horisontaalisia suhteita ja sietävät normipoikkeamia hyvin. (Sawrikar & Katz 2014, 396.)

Yhteisöllisen kulttuurit puolestaan arvostavat sosiaalista järjestystä, harmoniaa, tukea ja rooleja. Perhe on yhteisöllisissä kulttuureissa ensisijainen turvallisuudentunteen tuottaja, mutta vastapainoksi se vaatii uskollisuutta ja tottelevaisuutta. Ikään ja sukupuoleen sidottu epätasa-arvo nähdään kollektiivisissa kulttuureissa sopivana ja hyväksyttävänä. Yhteisöllisen kulttuurin jäsenet taipuvat olemaan samanlaisempia keskenään, koska normista poikkeamista ei hyväksytä erityisen hyvin. (Sawrikar & Katz 2014, 396.)

Tällainen kategorisointi helpottaa arkielämää ja auttaa myös hahmottamaan kulttuureihin liitettyjä eroavaisuuksia, mutta tutkimuksen valossa ei ole perusteltua ajatella olevan olemassa kahta erillistä ja sisäisesti yhtenäistä kulttuuria.

2.2 Kulttuuriset jännitteet sosiaalityössä

Malcolm Paynen (2014) mukaan 1980-luvulta lähtien on muun muassa länsimaisen sosiaalityön parissa käyty etnisyyttä ja kulttuurisia jakoja koskevaa keskustelua. Keskustelut ovat käynnistyneet tuolloin koetun etnisen konfliktin ja rasmin vuoksi. Niiden johdosta muun muassa sosiaalityöhön on alettu vaatia eriarvoisuutta purkavia käytäntöjä. Teoreettisesti konfliktia on lähestytty hieman eri suunnista. Payne nostaa käydystä teoreettisesta keskustelusta esiin kaksi päälinjaa, jotka on nimetty antioppressiiviseksi ja multikulturalistiseksi. (Payne 2014.)

Antioppressiivinen lähestymistapa painottaa alistavien käytäntöjen purkamista sosiaalisen muutoksen kautta. Antioppressiivisen näkemyksen mukaan sarron syynä on sosiaalisten ryhmien välisten intressien jännitteisyys. Jännitteitä aiheuttaa se, että toisiksi käsitettyjen ryhmien identiteettien nähdään muodostuvan ominaisuuksista, joita ei pidetä arvossa. Tällaisiin ominaisuuksiin, kuten ihonväriin tai sukupuoleen, on vaikea vaikuttaa, joten

intressien törmäyksiin tulisi puuttua. Vaikuttamisen tulisi tapahtua sosiaalisen muutoksen kautta. (Payne 2014, 376.)

Multikulturalismi puolestaan painottaa kulttuurista kompetenssia tai kulttuurista herkkyyttä, joiden avulla voidaan voimauttaa ihmisiä huomaamaan kulttuuristen erojen positiiviset puolet ja rakentamaan tätä kautta yhteistä ymmärrystä. Multikulturalistista herkkyyttä painottavat näkemykset väittävät Paynen mukaan, että pääongelma on kyvyssämme ymmärtää ja arvostaa niitä sosiaalisia identiteettejä, jotka liittyvät epäarvostettuihin ominaisuuksiin. Täten ihmisiä tulisi kasvattaa arvostamaan ryhmien välisiä eroavaisuuksia yhteiskunnassa sekä parantaa niiden välisiä suhteita. Erityisesti tulisi keskittyä vähentämään väärinymmärrysten ja konfliktin vaikutuksia sekä niitä aiheuttavia lähteitä. (Payne 2014, 376.)

Antioppressiivinen lähestymistapa painottaa rakenteiden kautta vaikuttamista, ja sen voisi rinnastaa rakenteellisen sosiaalityön tarjoamiin mahdollisuuksiin. Multikulturalistinen kulttuurista herkkyyttä painottava tapa toimia taas on useammin läsnä tavallisessa sosiaalityön arjessa ja asiakkaiden kohtaamisissa. Rakenteellisiin seikkoihin vaikuttaminen jää helposti sosiaalityön arjessa vähemmälle huomiolle. Paynen jaottelu onkin hyvä kulttuuristen jännitteiden parissa työskentelyn jäsentämiselle: se tarjoaa laajemman perspektiivin, jota vasten tarkastella tämän työn aihetta.

Vaikka etninen konflikti on Paynen näkemyksen mukaisesti ollut läsnä sosiaalityössä reilut kolmisenkymmentä vuotta, ovat kulttuurinen monimuotoisuus ja keskustelu etnisyydestä sosiaalityön tutkimuksessa jääneet Aniksen (2008, 14) mukaan vähälle huomiolle. Syynä voi olla Dominellin, Lorenzin ja Soydanin (2001) ajattelun mukaisesti se, että sosiaalityö on kytkeytynyt vahvasti kansallisvaltion rakenteeseen ja universalismin periaatteeseen, joka korostaa tasa-arvoista kohtelua ja homogeenisuutta (Anis 2008, 14). Erojen häivyttäminen tasa-arvon nimissä ei toimi varsinkaan nykyaikaisessa yhteiskunnassa, jossa paikkaansa etsivät ylirajaiset yhteisöt ja identiteettiä rakennetaan heterogeenisesti. Aniksen mukaan erilaisia asiakkaita ja ongelmia kohdattaessa tarvitaan kohdittaista ja erityistä osaamista. Tällainen kohdittainen osaaminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijöiden on kehitettävä osaamistaan, jotta erilaisiin kulttuureihin, alakulttuureihin ja elämäntapoihin kiinnittyneiden ihmisten kohtaaminen tapahtuu kunnioittaen heidän moninaisuuttaan ja tehden eroavaisuudet näkyviksi. (Mutka 1998, 178-179; Juhila 2006, 48.) Eroja

häivyttämään pyrkivästä sosiaalityön orientaatiosta huolimatta sosiaalityön kohtaamiset maahanmuuttajien kanssa ovat tutkimusten mukaan myönteisempiä kuin monilla muilla ammattiryhmillä (Anis 2008, 37).

Kulttuurien ja etnisyyden konstruoitu luonne herättää kysymyksen, miten ne pitäisi ottaa huomioon. Tarkasteluapuna voi käyttää *kulttuurisen kompetenssin* tai *kulttuurisen nöyryyden* käsitteitä.

Kulttuurisen kompetenssin käsitettä on käytetty monella alalla, muun muassa lääketieteen ja hoitotieteen sekä psykologian ja sosiaalityön parissa. Käsitteen käyttöönoton taustalla on ollut muun muassa huomio marginalisoitujen yhteisöjen asiakkaiden huonommasta terveydentilasta verrattuna valtaväestön tilaan. Myöskin marginalisoitujen ryhmien pääsy palvelujen pariin on heikompaa johtuen vähäisestä kulttuurisesti sopivien palvelujen tarjonnasta (Hausmann et al 2011, Paradies 2006). On myös tutkittu, että saatujen palvelujen laatu on heikompi rodullisesti tai etnisesti vähemmistöön kuuluvilla kuin valkoisilla (Carpenter-Song, Schwallie & Longhofer 2007; Institute of Medicine 2003, ref. Fisher-Borne 2014, 166.)

Alkunsa kulttuurisen kompetenssin käsite on saanut lääketieteen parissa, jossa todettiin että potilaan kulttuuriset käsitykset eli kokemukset, selitykset ja odotukset kokemastaan sairaudesta ovat merkittäviä tekijöitä hoidossa, ja niitä tulisi tunnistaa ja tunnustaa. Kulttuurista näkökulmaa painottaneen Arthur Kleinmanin (1981) mukaan on tärkeämpää lähestyä tilannetta asiakkaan näkökulmasta kuin sairauden. Palveluntarjoajat saattavat helposti painottaa sairautta pelkästään lääketieteellisestä näkökulmasta, mutta yksilön käsitykset terveydestä ja sairaudesta ovat tällaista lähestymistapaa moniulotteisempia. (Fisher-Borne 2014, 166.)

Psykologiaan ja sosiaalityöhön kulttuurisen kompetenssin käsitteen osalta on erityisesti vaikuttanut Derald Sue kollegoineen (1982). He kehittivät monikulttuuriseen työskentelyyn ohjenuoria, joita käytetään laajasti psykologien toiminnassa Yhdysvalloissa. Fisher-Borne luonnehtiikin Suen ja kumppaneiden luoneen standardin kulttuuriselle kompetenssille mielenterveystyössä. (Fisher-Borne 2014, 167.)

Sosiaalityössä kulttuurinen kompetenssi on ollut osa sosiaalityön teoriaa ja käytäntöä koskevan keskustelun ydintä Suen määritelmästä alkaen, ainakin yhdysvaltalaisessa keskustelussa. Kulttuurisiin suhteisiin liittyvää ilmiötä on jäsennetty monin eri käsittein, muun muassa termeillä *etnisesti herkkä työkäytäntö*, *kulttuurinen tietoisuus*, *kulttuurienvälinen sosiaalityö* ja *etninen kompetenssi*. Yksi käytetyimmistä kulttuurisen kompetenssin määritelmistä sosiaalityössä on peräisin sosiaalityöntekijä Terry Crossilta ja kollegoilta (1989). Sen mukaan kulttuurinen kompetenssi on “kokoelma asenteita, taitoja, käyttäytymistapoja ja politiikkoja, jotka edesauttavat yksilöitä ja organisaatioita vakiinnuttamaan tehokkaita interpersonaalaisia sekä ammatillisia työskentelysuhteita, jotka ylittävät kulttuuriset eroavaisuudet”. (Fisher-Borne 2014, 168.)

O’Nealen (2001; ref. Sawrikar & Katz 2014, 404) mukaan etnisille vähemmistöperheille on tärkeää, että työntekijä kykenee olemaan herkkä, mieleltään avoin, kunnioittava; tunnistamaan, ettei työntekijällä aina ole vastausta; hakemaan tukea tai neuvoa yhteisön itsenäisiltä työntekijöiltä tai samaa kieltä puhuvilta; esiintymättä ylempiarvoisena tai röhkeänä; olemaan avoin ja rehellinen; olemaan tietoinen rasismista ja sen vaikutuksista ja kuinka haastaa rasismi. Itsereflektio on näiden kykyjen hankkimisessa tärkeää (Sawrikar & Katz 2014, 405).

Bonecutterin ja Gleesonin (1997, 111) määritelmän mukaan kulttuurinen kompetenssi on luonteeltaan prosessi, jossa pyritään muuttumaan jatkuvasti paremmin itsensä tiedostavaksi, arvostamaan moninaisuutta ja tietämään enemmän kulttuurisista vahvuuksista ja haavoittuvuuksista, jotka ovat kohdanneet asiakkaita (Suh 2004, 95). Tämä määritelmä muistuttaa Kleinmanin näkemystä, eikä suuresti eroa Crossin määritelmästä, vaikka nostaakin prosessinomaisuuden esiin.

Kulttuurinen kompetenssi mainitaan myös monissa ammatillisissa mandaateissa, esimerkiksi NASW:n eettisessä koodistossa ja IFSW:n globaaleissa standardeissa, kansallisissa poliisissa ohjeistuksissa ja monissa koulutusten opetussuunnitelmissa (Mt. 168). Suomalaisissa sosiaalityön eettisissä ohjeissa ei mainita kulttuurisen kompetenssin käsitettä, mutta sen sisältöihin viitataan. Ohjeissa mainitaan muun muassa yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, joka edellyttää negatiivisen syrjinnän estämistä esimerkiksi kulttuurin, ihonvärin, rodun tai uskonnon perusteella; etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden tunnustamista ja kunnioittamista; voimavarojen jakamista tasapuolisesti

sekä epäoikeudenmukaisen politiikan ja toimintatapojen vastustamista (Arki, arvot, elämä, etiikka - Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013, 9).

Kulttuurinen kompetenssi on Sawrikan ja Katzin mukaan yhteydessä käsitteisiin kulttuuritietoisuus sekä kulttuurisensitiivisyys. Kulttuuritietoisuus viittaa esimerkiksi vanhemmuuteen liittyviin kulttuurisiin normeihin, siihen millaisia kyseiset normit ovat. Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa puolestaan kykyä ymmärtää, miten näitä normeja otetaan huomioon tietyn kulttuuriryhmän vanhempien kanssa toimittaessa. Kulttuurinen kompetenssi puolestaan tarkoittaa kykyä ymmärtää milloin, ja milloin ei, on otettava kulttuuriset tekijät huomioon etnisiin vähemmistöihin kuuluvien perheiden kanssa toimittaessa. (Sawrikan & Katz 2014, 405.)

Kulttuurinen kompetenssi siis painottaa työntekijän osaamista ja oman toiminnan kohdentamista asianmukaisella tavalla kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden kanssa työskennellessä. Suomessa sosiaalityön lastensuojelun ja asiakkaiden välistä suhdetta ja vuorovaikutusta tutkinut Anis (2008) on jäsentänyt kohtaamisia kuuden eri kehyksen kautta.

Kehyksiä ovat sopeuttava, tasa-arvoistava, kulttuuritietoinen, rasismitietoinen, osallistava ja vieraannuttava. Sopeuttavassa kehyksessä toimiva sosiaalityöntekijä pyrkii ymmärtämään asiakkaan muutosprosessia ja ohjaamaan sopeutumaan. Tasa-arvoistavan kehyksen omaksunut työntekijä uskoo samanlaisten mahdollisuuksien turvaamiseen kaikille. Kehykseltään kulttuuritietoinen sosiaalityöntekijä huomioi ja tukee asiakkaan kulttuurisia voimavaroja. Rasismitietoinen puolestaan tiedostaa rasismin ja työskentelee rasisminvastaisesti. Osallistava kehys tarkoittaa asiakkaan oman toimijuuden tukemista ja osallistamista. Vieraannuttavassa kehyksessä puolestaan sosiaalityöntekijä auttaa asiakasta selvitytymään, kunnes tämä palaa kotimaahansa. (Anis 2008.) Jännitteet näissä kehyksissä ovat siis erilaisia.

Eräs sosiaalityön kulttuurisia puolia käsittelevä käsite on kulttuurinen jännite. Yanin (2008) mukaan kulttuurisen jännitteen kokeminen voi olla sosiaalityöntekijöille jokapäiväistä. Tieteellisessä kirjallisuudessa tätä kokemusta on jäsenetty neljään jännitteeseen keskittyen. Jännitteistä ensimmäisen liittyy sosiaalityön professioon, jonka juurien nähdään olevan anglo-amerikkalaisessa kulttuurissa, ja sosiaalityön arvojen käsitetään

muotoutuneen sen mukaisesti. Jännite syntyy esimerkiksi muualta kuin länsimaasta tulevan sosiaalityöntekijän ja valtakulttuurin välille. Ammatillisten ja etnisten kulttuurien nähdään väistämättä syntyvän konflikteja ja dilemmoja. (Yan 2008, 318.)

Toinen jännite liittyy organisaation ja ammatillisen kulttuurin välille. Yan esittää, että sosiologian mukaan organisaation ja ammatillisten kulttuurien välillä on jo 1960- ja 1970-luvuilla havaittu esiintyvän konflikteja, mutta sosiaalityön hallintoa koskevassa keskustelussa ei ole juuri käsitelty organisaation kulttuurin merkitystä. Hallintaan liittyvä standardisointi esimerkiksi on laajentunut koskemaan lähes kaikkia sosiaalipalveluita, minkä johdosta sosiaalityöntekijöiden autonomia kaventuu jatkuvasti. Työntekijöiden kontrollointi näkyy etenkin lasten hyvinvointia koskevissa palveluissa sähköisen seurannan lisääntymisenä ja kirjaamista koskevilla vaatimuksilla (Holosko 2006; ref. Yan 2008, 318). Standardisoinnin vaatimus vähentää myös työntekijöiden kulttuurista sensitiivisyyttä. Byrokraattiset ja standardointiin perustuvat käytännöt voivat entisestään tukahduttaa työntekijöiden omaa etnokulttuuria (Fong-Gibbs 1995; ref. Yan 2008, 318).

Kolmanneksi sosiaalityön arvot joutuvat Yanin läpikäymän kirjallisuuden mukaan usein vastatusten toisten professioiden arvojen kanssa. Tämä näkyy erityisen hyvin koulu- ja sairaalaympäristöissä, jotka voivat suosia primääriprofessioiden arvoja. Neljänneksi jännitteeksi kirjallisuudessa on tunnistettu länsimaisen sosiaalityön profession työkäytännöt, jotka liittyvät ei-länsimaisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijän ammatillinen kulttuuri voi törmätä yhteen asiakkaan kulttuuristen arvojen kanssa, jolloin intervention tehokkuus voi kärsiä. Etnistä vähemmistöä edustavan sosiaalityöntekijän kokemuksista kulttuurisista jännitteistä ei ole tietoa. (Yan 2008, 318)

Yanin oman tutkimuksen mukaan kulttuuriset jännitteet voidaankin tunnistaa sosiaalityön erilaisissa suhteissa: asiakkaan ja valtakulttuurin välillä, asiakkaan ja organisaation kulttuurin välillä, työntekijän ja valtakulttuurin välillä, organisaation ja työntekijän kulttuurin välillä sekä työntekijän ja asiakkaan kulttuurin välillä. Yanin johtopäätöksissä nousi esiin kolme merkittävää asiaa. (Yan 2008, 326.)

Ensimmäinen koskee kulttuurisia jännitteitä, jotka ovat Yanin mukaan monisärmäisiä. Niitä yhdistää se, että sosiaalityöntekijä on aina jännitteiden keskiössä. Sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin harvoin kulttuurisesti neutraaleja, vaan kantavat sosio-organisatorista sekä

ammattillista kulttuurista painolastia. Niistä eroon pääseminen on mahdotonta, koska ne muodostavat työn reunaehdot lakien, säädösten, toimintaohjeiden muodossa. Ehkä ammatillinen sosiaalityöntekijä onkin siis aina myös poliittinen, kuten Hartmann (1993) on esittänyt? (Yan 2008, 326.)

Yanin tutkimus toi myös esille etnisiin vähemmistöihin kuuluvien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia, jotka eroavat selkeästi valtaväestöön kuuluvien sosiaalityöntekijöiden kokemuksista. Lähes kaikki heistä kertoivat esimerkiksi kokeneensa tulleen torjutuiksi valtaväestöön kuuluvien asiakkaiden taholta. (Yan 2008, 326.)

Kolmanneksi kulttuuristen jännitteiden pohdinta vaatii sosiaalityöntekijöiltä herkkyyttä reflektoida omia kulttuurisia asemiaan. Kulttuurinen tiedostaminen vaatii kuitenkin konventionaalista lähestymistapaa refleksiivisempää ja dialogisempaa otetta. Sosiaalityöntekijöiden tulisi tarkastella sosio-organisatorista kontekstia, jossa työntekijä ja asiakas kohtaavat. Tarkastelun ei tulisi jäädä työntekijän omaan henkilökohtaiseen kulttuuriin, vaan nähdä se osana laajempaa sosiaalista, poliittista, historiallista ja organisatorista kulttuurista kontekstia. (Yan 2008, 326.)

Kulttuurisesta kompetenssista on keskusteltu mittavasti sekä sosiaalityön että muiden tieteenalojen parissa. Käsitettä on myös kritisoitu laajasti. Sosiaalityössä asiasta ovat kirjoittaneet muun muassa Paine, Jankowski ja Sandage (2011) sekä Fisher-Borne, Montana Cain ja Martin (2014).

Fisher-Bornen ym tarkastelun mukaan kirjallisuudessa esitetty kritiikki kohdistuu neljään asiaan. Näistä ensimmäinen liittyy kulttuurisen kompetenssin mallien sisältämään tiedostamiseen (*self-awareness*), joka kritiikin mukaan näyttäytyy malleissa lähinnä pyrkimyksenä tehdä ympäristö mukavammaksi "toisten" kohtaamiseen. Vaikuttavampaa olisi tiedostaa asiakastyön valta-asetelmat tai itsen ja asiakkaan välisiin tausta- tai identiteettieroihin liittyvät vinoumat tai ennakko-oletukset. Pelkkä altistuminen kulttuurisesti erilaisille ryhmille ei vielä tuota kulttuurisesti kompetenttia työntekijää. (Fisher-Borne 2014, 169.)

Toinen kritiikin kohde liittyy siihen, miten rodullinen tai etninen ryhmäidentiteetti rinnastuu kulttuurisen kompetenssin malleissa "kulttuurin" käsitteeseen. Pelkästään rotuna tai

etnisyytenä näyttäytyvä identiteetti jättää monia tärkeitä identiteetin ulottuvuuksia huomioimatta. Esimerkiksi sukupuoli, sosioekonominen asema, vammaisuus tai seksuaalinen suuntautuminen voivat olla huomattavasti tärkeämpiä. Samalla kulttuuri näyttäytyy muuttumattomana konstruktiona. (Fisher-Borne 2014, 169-170.)

Näiden seikkojen lisäksi malleja on moitittu itse kompetenssin käsitteestä sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulman puuttumisesta. Kompetenssin käsite antaa kritiikin mukaan ymmärtää, että vähemmistöryhmistä tietäminen johtaisi kyseisen vähemmistöön kuuluvan henkilön yksilötason elämäntapahtumien ymmärtämiseen. Näin ainoat esteet työntekijän ja asiakkaan välillä ovat "ymmärtäminen" ja "tiedostaminen", eivät rakenteiden tasolla olevat epäoikeudenmukaisuudet. Ymmärtämistä ja tiedostamista painottavat mallit eivät johdata etsimään sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja työskentelemään sortoa vastaan. Mallit eivät kritiikin mukaan tunnista rakenteellisia tekijöitä, kuten köyhyyttä ja rasismia. (Fisher-Borne 2014, 170-171.)

Fisher-Borne, Cain ja Martin (2015) tarjoavatkin avuksi kulttuurisen nöyryyden näkökulmaa. Se huomioi monta tasoa: työntekijän, kulttuurin ja rakenteelliset esteet. Kulttuurisen nöyryyden näkökulman mukaan työntekijän on tärkeää keskittyä tuntemaan itsensä suhteessa toisiin. Se painottaa kulttuurin dynaamista luonnetta ja kutsuu purkamaan esteitä, jotka vaikuttavat marginalisoituihin yhteisöihin yksilöiden ja instituutioiden tasolla. Käsitteenä se painottaa elinikäistä prosessia, jossa työntekijät toimivat asiakkaiden, organisaatioiden ja itsensä kanssa. Elämän mittainen prosessi haastaa kulttuurisen kompetenssin mallien sisältämän ajatuksen tietyistä päätepisteistä. Siinä missä kulttuurinen kompetenssi korostaa tietämyksen hankkimista, kulttuurinen nöyryys painottaa tarvetta vastuullisuuteen sekä yksilön että instituution tasolla. Kulttuurisen nöyryyden käsitteen vahvuus on siinä, että se vastaan kritiikkiin, jota on esitetty kulttuurisen kompetenssin käsitettä kohtaan (Emt., 171-172.)

Kulttuurisen kompetenssin ja kulttuurisen nöyryyden käsitteet vaikuttavat sopivan hyvin Paynen jakoon etnisyyttä ja rasismia koskevasta keskustelusta. Kulttuurinen kompetenssi muistuttaa työntekijän ja asiakkaan suhdetta painottavaa multikulturalismin näkökulmaa, kun taas kulttuurinen nöyryys liittyy vahvemmin antioppressiiviseen näkökulmaan. Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista nähdä, millaisia kulttuurisia jännitteitä työssä kohdataan ja miten rakenteelliset esteet näkyvät työntekijöiden vastauksissa.

Sawrikar & Katz (2014) kuitenkin esittävät kulttuurisen kompetenssin toimivan kolmella tasolla: työntekijän ja asiakkaan kasvokkaisissa kohtaamisissa, toimiston tasolla sekä järjestelmän tasolla.

3 Sijoitukset ja huostaanotot suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä

Lastensuojelutehtävää säätelee Suomen lastensuojelulaki, joka määrittää milloin ja miten viranomaiset voivat puuttua perheiden yksityisyyteen. Keinoja lapsen suojelemiseksi ovat lastensuojeluilmoituksen käsittely, lastensuojelutarpeen selvitys ja avohuollon tukitoimet. Järeimpiä keinoja ovat kiireellinen sijoitus ja huostaanotto. Järeimpiin keinoihin sisältyy voimakasta vallankäyttöä, joka kohdistuu perheiden yksityisiin asioihin, ja siksi niiden tulisi olla aukottomasti perusteltuja. Vain näin viranomaistoiminta voi saada oikeutuksensa. (Alhanen 2014, 18-21.)

Lastensuojelulain mukaan lastensuojeluasia tulee vireille joko lastensuojeluilmoituksesta, lapsen tai vanhemman tekemästä hakemuksesta taikka yhteydenotosta palvelutarpeen arvioimiseksi (Lastensuojelun käsikirja 2016). Yhteydenotto tapahtuu tavallisesti tällöin jonkin yhteistyökumppanin, kuten opetustoimen tai terveydenhuollon kautta. Yksi vireilletulon muoto on se, kun sosiaalityöntekijä muun toiminnan ohessa saa tiedon lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian tultua vireille on arvioitava, onko lastensuojelun tarve kiireellinen. Kiireellisessä tapauksessa on toimittava heti, ja tarpeen vaatiessa tehtävä kiireellinen sijoitus. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

1.1.2016 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä kiireellisen sijoituksen edellytyksenä on nykyisin vain yksi ehto: lasta uhkaava vaara. Aiemmin kiireellisen sijoituksen oikeutti, jos lapsi oli välittömässä vaarassa *tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa*. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Sosiaali- ja terveysministeriön kunnille antaman infon mukaan välitön vaara voi olla fyysisen vaaran, kuten kuolemanvaaran, lisäksi myös luonteeltaan henkistä vaaraa tai muuta kaltoinkohtelua. Kuntainfon mukaan kiireellinen sijoitus voidaan tehdä, jos lapsi on välittömässä vaarassa, eikä häntä voida turvallisesti jättää kotiin, eikä tilannetta voida turvata avohuollon tukitoimilla. (Kuntainfo 2015.)

Mikäli asia ei ole kiireellinen, tehdään sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, jonka yhteydessä mahdollisesti selvitetään lastensuojelutarve. Jos palvelutarpeen arviointi johtaa lastensuojelun asiakkuuteen, tarjotaan avohuollon tukitoimia. Mikäli ne eivät ole riittäviä, voi olla tarpeen tehdä huostaanotto. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lastensuojeluasiakkaiden määrä on kasvanut tasaisesti ja esimerkiksi huostaanottojen määrä on kaksinkertaistunut parissakymmenessä vuodessa, mikä on aiheuttanut huolta (Heino 2009, 54-57). Tilastojen antama tieto asiasta on kuitenkin valtakunnallisesti hajanaista.

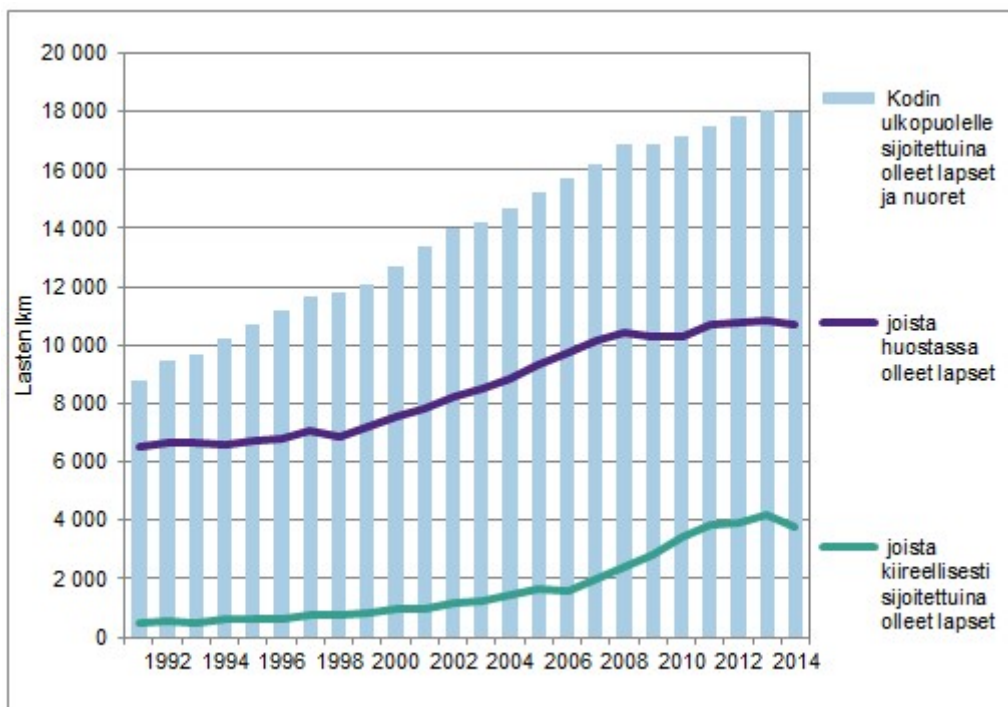
Valtakunnallista lastensuojelua koskevaa tietoa ylläpitää lastensuojelurekisterissä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelurekisteriin kerättävät tiedot määritellään laissa sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tilastotoimesta (409/2001, 2§). Ne koskevat pääasiallisesti sijaishuoltoa, eivätkä sisällä tietoa toimenpiteiden syistä tai taustatekijöistä. Kunnat toimittavat lain mukaisesti rekisteriin tiedot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoituspaikasta, sijoitusperusteesta, sijoitusajasta ja huoltajuudesta. Tiedot tallennetaan henkilötunnusten kera, mutta ne eivät sisällä tietoa kielestä tai etnisyydestä. (Toimiva lastensuojelu 2013, 51.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisee vuosittain myös lastensuojelutilaston, joka perustuu kunnilta kerättyyn tilastotietoon. Tilastoon kerätään avohuollon ja jälkihuollon asiakasmäärien lisäksi tietoa lastensuojeluilmoituksista, lastensuojelutarpeen selvityksistä, asiakassuunnitelmista ja päättyneistä asiakkuuksista. Saatavilla oleva tieto on kuitenkin hajanaista, sillä lastensuojelutoimenpiteistä tai niiden syistä ei ole valtakunnallisesti yhtenäistä tietoa saatavilla. Erillisissä rekistereissä olevien tietojen vuoksi kunnissa ei esimerkiksi ole mahdollista selvittää, mitä palveluja lastensuojeluasiakkaat ovat saaneet (Toimiva lastensuojelu 2013, 51.)

Tuoreimman tilaston mukaan vuonna 2014 lastensuojeluilmoituksia tehtiin noin 63 000 lapsesta. Yhdestä lapsesta tehtiin tyypillisesti useampi ilmoitus. Kiireelliseen sijoitukseen päädyttiin puolestaan noin 3700 lapsen kohdalla. Ero edelliseen vuoteen 2013 verrattuna oli huomattava, sillä kiireellisten sijoitusten määrä väheni kymmenen prosenttia (Lastensuojelu 2014.)

Järeistä lastensuojelukeinoista järein on huostaanotto. Vuonna 2014 huostassa oli noin 10 000 lasta. Kaiken kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli tuona vuonna sijoitettu lähes 18 000 lasta. Kiireellisten sijoitusten lisäksi myös huostaanottoja tehtiin vähemmän kuin vuonna 2013, vaikka lasku ei ollut yhtä näyttävä kuin kiireellisten sijoitusten kohdalla. Huostaanottojen määrä väheni suurin piirtein puolitoista prosenttia. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä oli sijoitettuihin ja huostaanotettuihin verrattuna moninkertainen, sillä asiakkaina oli noin 90 000 lasta. (Lastensuojelu 2014.)

Kuvio 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2014*

*Sama lapsi voi sisältyä sekä kiireellisesti sijoitettuihin että huostassa olleiden lukumääriin.
Lähde: Lastensuojelu 2014.

Tilastot eivät kerro siis lastensuojelun tilanteesta asiakkaiden osalta kaikkea sitä, mitä olisi tarpeen tietää. Asiakkaiden tilanteiden lisäksi on kuitenkin tärkeää tarkastella myös itse lastensuojelujärjestelmää, josta on viime vuosina tehty tutkimuksen muodossa sekä positiivisia että negatiivisia havaintoja. Tutkimuksissa eivät nouse etnisiin vähemmistöihin liittyvät seikat, mutta on perusteltua todeta, että epäkohdat vaikuttavat kaikkiin asiakkaisiin.

Lastensuojelun vaikuttavuudesta on Erosen (2013) tutkimuksen myötä tiedossa, että työntekijöiden arvion mukaan huostaanotolla on voitu parantaa tilannetta huostaanotetuista 86 prosentin kohdalla. Huostassapito näyttäytyy tutkimuksen valossa kuitenkin pitkäaikaisena toimenpiteenä, eivätkä huostassaolon aikana lasten kotitilanteet vaikuttaneet muuttuvan paremmiksi. Tyypillisesti huostassaolo päättyykin nuoren täysi-ikäistymiseen. Huostaanotetuilla lapsilla arvioitiin olevan paljon erilaisia tarpeita, joihin pystyttiin vastaamaan pääsääntöisesti riittävän hyvin. (Eronen 2013, 5, 11.) Vaikutus esimerkiksi huostaanottoihin saattaisi olla suuri, jos lapsille ja nuorille pystyttäisiin tarjoamaan heidän tarvitsemiaan palveluita siinä määrin kuin he niitä tarvitsevat. Jos esimerkiksi koulunkäyntiin liittyviä tarpeita oli 41 prosentilla, mutta vain 33 prosenttia oli erityisopetukseen liittyvää tukea, niin voisi ajatella, että lasten tilanteet saattaisivat muuttua oleellisesti, jos kullekin tarvitsevalla olisi tarjolla hänen tarvitsemaansa tukea juuri siinä laajuudessa kuin tarve on.

Toisen tuoreen tutkimuksen mukaan sekä lastensuojelun asiakkaat että työntekijät kärsivät lastensuojelujärjestelmän heikkouksista niin, että heidän toimintakykynsä vähenevät. Asiakkaita uhkaavat sekava palvelujärjestelmä ja esineellistävät käytännöt, vähäiset vaikutusmahdollisuudet ja vaikeus saada oma ääni kuuluviin. Työntekijät puolestaan kärsivät pirstaleisen järjestelmän, vähenevien resurssien ja "kankeiden byrokraattisten suoritteiden puristuksessa". Tutkimuksen tuloksina tunnistetaan suomalaisten lastensuojelujärjestelmän heikkouksiksi palveluiden pirstaleisuus, työntekijöiden vähyys, johtamisongelmat, työntekijöiden vaihtuminen, yhteistyön vaikeudet ja arkitiedon ohittaminen. (Alhanen 2014, 6-8.)

Mielenkiintoisia ovat tutkimukseen osallistuneiden kuvaukset moraalisisista ristiriidoista. Nuoret esimerkiksi kertovat havainneensa, etteivät työntekijät aina noudata lakia, jonka seurauksena joillekin nuorille on syntynyt vastareaktio nousta vastarintaan tai toisaalta tuottanut epäluuloa politiikkaa kohtaan ja halun vetäytyä pois yhteiskunnasta. (Alhainen 2014, 7-8, 61.) Raportissa ei käsitellä etnisiä vähemmistöryhmiä, mutta tiedossa on, että yhteiskuntaan integroitumattomuus voi johtaa muun muassa ääritekoihin. Voisi siis hyvinkin olla mahdollista, että lastensuojelujärjestelmä itsessään tuottaa pahoinvointia hyvinvoinnin sijaan.

Etnisyyden näkymättömyydestä kertoo se, että esitellyistä tilastoista ei saa tietoa, kuinka suurella osalla asiakkaista lastensuojeluasiaan liittyy etnisyyteen liittyviä taustatekijöitä.

Nykyisen lain tulkinnan mukaan asiakkaiden etnisestä alkuperästä ei saa kerätä tietoja yksityisyyden suojan perusteella. Etnisyydestä ei siis lastensuojelun asiakkaiden osalta ole tietoja. Tiedossa on kuitenkin kansainvälisen kirjallisuuden perusteella, että maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen lapset ovat keskimäärin useammin lastensuojelutoimenpiteiden kohteena kuin valtaväestön lapset (Anis 2008, 14). On kuitenkin vaikea löytää selitystä asialle. Kohdellaanko etnisten vähemmistöjen lapsia kaltoin moninkertaisesti enemmän kuin valtaväestön lapsia vai onko kyse institutionaalisesta rasismista, joka ilmenee kulttuurisesti vääristyneinä insitutionaalisina prosesseina ja organisaation käytäntöinä? (Feagin and McKinney 2003; ref. Sawrikar & Katz 2014, 406.) Vai onko kyse sosioekonomisesti huonommasta asemasta?

Suomalaista tutkimusta ei monikulttuurisista tai etnisistä vähemmistöistä siis ole lastensuojelun osalta juurikaan. Sijoiuksiin tai huostaanottoihin liittyvää kulttuurisesti värittyä tutkimusta on vielä vähemmän.

Suomalaisessa tutkimuksessa huostaanottoa on tutkittu Helavirran, Laakson ja Pösön (2014) tutkimuskatsauksen mukaan päätöksen, huostassa olon ja huostaanoton jälkeisen ajan näkökulmasta. Tutkijat eivät analyysissaan nosta esille etnisiä tai kulttuurisia teemoja huostaanottotutkimuksessa sen enempää tutkittujen kuin tutkimattomienkaan teemojen osalta. Myöskään Erosen (2013) rakentamat tarinat huostaanotetuista lapsista ja nuorista eivät kuvaile kulttuuristen tai etnisesti vähemmistöjen lasten institutionaalisia polkuja.

Etnisyyttä koskevien tietojen keräämiselle olisi hyviä perusteita. Ilman tietoa etnisyydestä ja esimerkiksi romanien lukumäärästä ei voida suunnitella romaneille kohdennettuja käytäntöjä. Myöskään esimerkiksi lastensuojeluviranomaiset eivät kykene suuntaamaan romaneille tarkoitettuja ohjelmia, jos tietoperustana ovat vain henkilökohtaiset oletukset perheen sidoksista romaniyhteisöön. (Egenberger 2007, 33.)

Etnisten tietojen keräämättömyyden taustalla on tiettyjä seikkoja. Yksi on Kolmannen valtakunnan juutalaisia ja romaneja koskevan etnisen tiedon väärinkäyttö. Toinen on 1980-luvulta alkaen sähköisten rekistereiden lisääntynyt käyttö sekä huoli rekistereihin liittyvästä yksityisyydensuojasta, jonka vuoksi muun muassa Euroopan Unioni on lähtenyt suojaamaan henkilökohtaista dataa. Etnisen datan keräämisellä voitaisiin kuitenkin hyödyttää etnisiä vähemmistöjä monella tavalla. Egenbergerin mukaan hyötyjä olisivat

mahdollisuus tehdä tutkimusta etnisten vähemmistöjen ongelmien ymmärtämiseksi, luoda vähemmistölle suunnattuja menettelytapoja, tuottaa positiivisia toimia vähemmistöille, kohdistaa rahoitusta ja tuoda esille epäsuoraa syrjintää. (Egenberger 2007, 34-36.)

3.2 Etnisyys erilaisissa lastensuojelujärjestelmissä

Gilbertin, Partonin ja Skievenesin (2011) toimittamassa teoksessa tarkastellaan länsimaalaisia lastensuojelujärjestelmiä jaotellen ne maantieteellisin perustein. Maantieteellinen jako muistuttaa, että naapurimaat usein jakavat samankaltaisia käytäntöjä, vaikka maantieteellinen sijainti ei toisaalta vielä takaakaan samojen arvojen jakamista. Gilbert, Parton ja Skievenes keskittyvät anglo-amerikkalaisen, pohjoismaisen ja mannermaisen lastensuojelujärjestelmän piirteiden tarkasteluun.

Järjestelmät poikkeavat toisistaan ainakin kolmella tavalla. Gilbertin (1997) kymmentä maata koskeneessa analyysissä kävi ilmi, että suurin ero on järjestelmien välillä on siinä, näkevätkö ne hyvinvointijärjestelmän tavoitteena lastensuojelun (*child protection*) vai perheiden palvelun (*family service*). Lastensuojelua painottavissa maissa nähdään, että lasta pitää suojella vahingollisilta läheisiltä. Suhtautumistapaa voisi kuvailla "lapsen pelastamiseksi". Perheiden palvelua painottavissa maissa vanhempien psykologiset, aviolliset ja taloudelliset vaikeudet käsitetään perheessä konflikteja aiheuttaviksi ja perheen dynamiikkaa vaikeuttaviksi tekijöiksi. Tämän luonteisiin vaikeuksiin voidaan perheen palvelemisen näkökulmasta vastata julkisen palvelun avulla. (Gilbert 1997.)

Toinen ero liittyy siihen, onko ensi-interventio luonteeltaan tutkimuksellinen (*investigatory*) vai perheen tarpeiden arviointia painottava. Kolmas ero puolestaan syntyy järjestelmien välille tavasta, jolla viranomaiset tekevät yhteistyötä perheiden kanssa: onko se kumppanuuteen pyrkivää vai ei. Perhettä palvelemaan orientoituneessa järjestelmässä kumppanuus on luonnollisesti tärkeämpää kuin lasta pelastamaan pyrkivässä lähestymistavassa. (Gilbert 1997.)

Länsimaiset lastensuojelujärjestelmät eroavat siis toisistaan ainakin kolmella tavalla. Miten etnisyys, vähemmistöt tai kulttuuriin liittyvät asiat näyttäytyvät eri järjestelmissä?

4 Tutkimustehtävä ja sen toteuttaminen

Käsittelen tässä luvussa tutkimustehtävää tutkimuskysymyksineen, käyttämiäni tutkimusmenetelmiä sekä kuvailen käytössä ollutta aineistoa. Aloitan tutkimustehtävästä.

4.1 Tutkimuksen tehtävä

Tutkimustehtävänä on tutkia sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelun sijoitustilanteessa ilmeneviä kulttuurisia jännitteitä. Kulttuurisiksi jännitteiksi ymmärretään sellaiset kulttuuriset, etniset ja uskonnolliset seikat, joita sosiaalityöntekijät ovat tutkimushankkeessa raportoineet.

Etnistä taustaa ei tilastoida suomalaisiin lastensuojelun asiakasrekistereihin, joten tällä pro gradu -tutkimuksella on tarkoitus syventyä THL:n keräämään aineistoon erityisesti erilaisten kulttuuristen tai etnisten taustojen omaavien lastensuojeluasiakkaiden osalta ja tuottaa lisätietoa näistä vähemmistöryhmistä.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- millaisia kulttuurisiin seikkoihin liittyviä jännitteitä ilmenee lastensuojeluasiassa sijoitustilanteeseen tultaessa?
- millaisia haasteita kulttuuriset jännitteet aiheuttavat sosiaalityölle?

Vastausta näihin kysymyksiin haetaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakkaita koskevista avovastauksista, joissa sosiaalityöntekijät ovat vapaasti saaneet kirjoittaa käsityksistään lastensuojeluasiaan vaikuttaneista kulttuurisista, uskonnollisista ja etnisistä seikoista.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Laadullisen aineiston analyysissä menetelmäksi valikoitui sisällönanalyysi määrällisine erittelyineen ja laadullisine sisällönanalyyseineen. Molempien käyttö oli perusteltua, kun aineistokin oli melko laaja sisältäen tietoja lähes sadan lapsen osalta.

Analyysistani voisi tiivistetysti sanoa, että se muodostui kahdesta vaiheesta, joita Pertti Alasuutari kutsuu havaintojen pelkistämiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi. Havaintojen pelkistämisen vaiheessa tarkastelin aineistoa tietyistä teoreettisesta näkökulmasta, joka tuotti raakahavaintoja. Raakahavaintojen runsas määrä johti niiden yhdistämiseen tietyn piirteen tai nimittäjän avulla. Ratkaisemisen vaiheessa puolestaan lähdin tulkitsemaan aineistoa, jonka seurauksena esittelen myöhemmin aineistosta tekemäni johtopäätökset. (Alasuutari 2011, 39-44.) Kuvaan kuitenkin alla hieman tarkemmin, miten aineistoa käsittelin.

Sisällönanalyysin avulla aineistosta oli pääasiassa tarkoitus etsiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Sisällönanalyysi on diskurssianalyysin tapaan tekstianalyysia, jolla pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Kohteena voivat olla monenlaiset tekstit: kirjoitetut tai puheesta tekstiksi muutetut tekstit, kuten puheet, haastattelut ja keskustelut. Sisällönanalyysin erojen ja yhtäläisyyksien erittelyn ja etsimisen avulla on mahdollista muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivis kuvaus. Tiiviin kuvauksen avulla ilmiö asettuu laajempaan kontekstiin, ja suhteeseen muihin aihetta koskeviin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Ilmiön tiivistäminen ja käsitteellistäminen siis tekee sen näkyväksi ja mahdollistaa siitä käytävän keskustelun.

Sisällönanalyysi voidaan nähdä dokumenttien sisällön sanalliseksi kuvaukseksi kun taas sisällön erittely tekstin sisällön kvantitatiiviseksi kuvailuksi. Laadullista sisällönanalyysia ja määrällistä sisällön erittelyä voidaan molempia hyödyntää saman aineiston analysoinnissa (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 105-108.)

Sisällönanalyysia ohjaa tutkimuksen alussa tunnistetut keskeiset käsitteet ja alustavasti asetetut hypoteesit. Tältä pohjalta valitaan tarkastelun muuttujat. Muuttujat jaetaan luokkiin, jotka voivat olla kvantitatiivisen tutkimuksen luonteisesti numeerisia tai kvalitatiivisen tutkimuksen tapaan sanallisia arvoja. Kaikille ulottuvuuksille ei välttämättä anneta arvoa,

vaan mahdollista on myös aineiston tarkastelu impressionistisesti. Lisäksi sisällönanalyysin tarkasteluyksikkö voi vaihdella. Se voi olla esimerkiksi sana, lause, teema tai aihe. Avovastauksista voidaan tarkastella esimerkiksi jonkin tietyn aiheen esiintyvyyttä tai sitä, kuinka usein ja millä tavalla jostakin aiheesta puhutaan. (Hirsjärvi ja Hurme 1980, 129.)

Sisällönanalyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Analyysinäkökulman valinta riippuu tutkijan näkemyksestä siitä, mikä asema teorialla tutkimuksessa on. Mikäli aineiston analyysi perustuu olemassa olevaan teoriaan tai malliin, on kyse teorialähtöisestä tutkimuksesta eli deduktiivisesta päättelystä. Tällöin tutkimusaineistolla pyritään lähinnä testaamaan olemassa olevaa teoriaa tai mallia ja tuottamaan tietoa lähtien yleisestä ja pyrkien yksittäiseen. Teorialähtöisyys on etenkin luonnontieteissä käytetty analyysimalli. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95-99.)

Aineistolähtöisessä analyysimallissa aineisto asettuu pääosaan, jolloin esimerkiksi analyysiyksiköt eivät ole ennalta päätettyjä. Teoria rakentuu tällöin aineiston pohjalta. Deduktiivisen päättelyn sijaan on kyse induktiivisesta päättelystä, mikä tarkoittaa etenemistä havaintojen tekemisestä yleisiin väitteisiin. Aineistolähtöisyyden analyysimallin onnistunut käyttö edellyttää aineistossa pysymistä sekä tutkijan ennakko-oletusten ja teorioiden poissulkemista. Myös systemaattisuus on tärkeää. Aineistolähtöisyyden heikkoutena voidaan pitää sen vaikuttamista sattumanvaraiselta ja intuitiiviselta. Aineistolähtöiseltä tutkijalta odotetaan tutkimuksensa tekemistä näkyväksi, jotta lukija voi arvioida tehtyjä valintoja. On kuitenkin huomitoitava, että puhdasta aineistolähtöistä tutkimusta on mahdotonta tehdä, koska ei olemassa objektiivisiä havaintoja. Kaikki havainnot perustuvat johonkin teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.)

Kolmas analyysimalli on teoriasidonnainen, joka asettuu teorialähtöisen ja aineistolähtöisen mallin väliin. Teoriasidonnaisessa analyysimallissa analyysin kytkökset teoriaan ovat olemassa ja havaittavissa, mutta analyysi ei suoraan perustu teoriaan. Teoria ei siis ohjaa analyysia, vaan tukee ja vahvistaa sitä antamalla selityksiä tehtyihin havaintoihin. Tällaista päättelyä kutsutaan abduktiiviseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99.)

Käyttämäni analyysimalli on lähimpänä teoriasidonnaista, sillä tutkimustulokseni perustuvat aineistolähtöiseen analyysiin, mutta pelkästään niiden kautta ei muodostu teoriaa. Aiempi teoreettinen keskustelu toimi tukena ja vahvistajana omille tuloksilleni. Olisi vaikea myös

kuvitella aineistolähtöisen tutkimuksen tekemistä, koska joihinkin ajatuksiin tai näkökulmiin sitä on aina jossain mielessä sitoutunut. Voin allekirjoittaa Grönforsin (1982, 33-37) ajatuksen havaintojen tekoa ohjaavasta johtoajatuksesta, joka voi näyttäytyä intuitiivisena käsityksenä tai tarkkarajaisempaan hypoteesina siitä, mihin huomio kannattaa tutkimuksen teossa kiinnittää, ja johon vaikuttavat tutkijat ennakkokäsitykset sekä esimerkiksi aiempaan tutkimuskirjallisuuden perehtyminen.

Teorialähtöisen ja aineistolähtöisen analyysimallin vastakkainasettelu muistuttaa keskustelua määrällisen ja laadullisen tutkimuksen eroista. Usein laadullisen ja määrällisen tutkimuksen ajatellaan asettuvan vastakkain toisiinsa nähden, mutta nykyaikaisempaa ja hyödyllisempää on nähdä ne jatkumona, jonka toisessa päässä on impressionistisuus ja toisessa systemaattisuus. Molempien tutkimusmenetelmien hyödyntäminen on usein paikallaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Laadulliseen tutkimukseen liitetty impressionistisuus kuvaakin myös aineistolähtöistä ja määrälliseen tutkimukseen liitetty systemaattisuus teorialähtöistä analyysia.

Tässä tutkimuksessa olen painottanut laadullista tutkimusta, mutta olen käyttänyt hyödyksi myös kvantifiointia eli laskemista. Kvantifiointia voi hyödyntää esimerkiksi laskemalla koodien tai teemoihin kuuluvien elementtien lukumääriä. Laskemisen etuna on se, että se tuottaa analyysiin tietynlaista vakuuttavuutta. Se myös suhteuttaa erilaisten teemojen suhteita toisiinsa, kun tietyn teemojen kokoluokkaa voi arvioida. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että laskeminen voi tuottaa käsityksen faktoista, vaikka laskelmat ovat nekin tutkijan konstruktioita. Se, mitä ja miten lasketaan, on tutkijan päätettävissä, ja riippuvaista tutkimustehtävästä sekä tutkijan intresseistä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Itse päädyin hyödyntämään kvantifiointia läpi aineiston, jotta analyysin tueksi olisi mahdollista osoittaa jotain muutakin kuin omaa tunnetta. Mielestäni kvantifiointi ja sisällönanalyysi sopivat hyvin yhteen ja antoivat erilaisina tutkimusmenetelminä välineitä aineiston käsittelyyn.

4.3 Aineiston kuvailu

Aineistoni on peräisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimushankkeesta. Sen historia johtaa sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiantoon, jonka Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeen (LaskeTut) muodossa vuosina 2013-2015. LaskeTut-hankkeen tavoitteena oli tunnistaa ja auttaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa kaltoinkohdeltuja tai kaltoinkohtelun uhan alla olevia lapsia. (Heino, Hyry, Rajala, Ikäheimo, Kuronen, Rajala 2016, 3.)

Osana LaskeTut-hankkeen kokonaisuutta toteutettiin Huostaanoton taustat ja syyt, palvelupolut ja kustannukset (HuosTa) -osahanke. Se toteuttamisessa oli mukana kahdeksan kuntaa, kolme sosiaalialan osaamiskeskusta ja kaksi yliopistoa. Tutkimuksessa kerättiin kolmenlaista aineistoa, joista yksi oli lapsikohtainen kyselyaineisto (N=410). Kyselyaineisto perustui 116 sosiaalityöntekijän vastauksiin. Vastanneista sosiaalityöntekijöistä 55 prosenttia oli lapsen vakinaisia vastuusosiaalityöntekijöitä. (Heino ym. 2016, 3.)

Kyselyaineiston 410 lasta oli 368 eri perheestä. Lapsista puolet olivat teini-ikäisiä ja hieman alle kolmasosa alle kouluikäisiä. Perheet olivat usein monilapsisia, ja heidän kanssaan oli yleensä työskennelty useiden vuosien ajan. Lapset olivat usein kokeneet monenlaisia muutoksia perhesuhteissa, asumisessa ja kasvuympäristössä. Lapsista joka neljännen kohdalla arvioitiin, että lastensuojeluasiassa lapsen ja perheen etnisellä, kulttuurisella tai uskonnollisella taustalla oli erityistä merkitystä. Etenkin kouluikäisten lasten perheet olivat alemmista sosioekonomisista asemista peräisin, ja perheiden elämään vaikutti muun erityisesti äitien työttömyys. (Heino ym. 2016, 3.)

Lapsikohtainen kyselyaineisto on pääasiassa kvantitatiivinen, mutta sisältää kvalitatiivista aineistoa avovastausten muodossa muun muassa etniseen, kulttuuriseen ja uskonnolliseen taustaan liittyen. Nämä sosiaalityöntekijöiden vapaamuotoisesti kirjoittamat vastaukset (N=91) olivat tutkimusaineistoni.

Kyselyaineiston avovastausten tekstit ovat lyhyitä, useimmiten noin viiden lauseen mittaisia. Mukaan mahtuu toki pidempiäkin tekstejä, kuten myös yksilauseisia. Vaikka tekstit ovatkin lyhyitä, ovat ne myös tarkkoja. Yhtä tarkkoja vastauksia ei ole mahdollista saada esimerkiksi

haastatteluista, joissa työntekijät kertovat yksittäisten asiakkaiden sijaan monista asiakkaista. Lapsikohtaiseen kyselyaineistoon verrattuna haastattelut liikkuvat myös melko yleisellä tasolla ja niiden sisältöä luonnehtii kokoavuus. HuosTa-tutkimuksen kautta saaduissa vastauksissa arvioidaan kutakin sijoitustilanteessa olevaa lasta erikseen, joten saatu tieto on täten varsin eksaktia. HuosTa-aineiston kaltaista yksittäisiä lapsia koskevaa aineistoa ei ole kovin usein saatavilla, joten mahdollisuus tutkia etnisyyttä ja vielä yksittäisiä lapsia koskien on poikkeuksellinen.

Aineiston tutkimista varten hain tutkimuslupaa THL:ltä helmikuussa 2016. Aineiston käyttöön saaminen edellytti muun muassa vierailevan tutkijan statuksella toimimista sekä salassapitosopimuksen tekemistä. Tutkimusluvan sekä fyysisen aineiston muistitikulla sain käyttöni helmikuun lopussa. Tutkimuslupa oli voimassa pro gradu -tutkielmaproessin ajan elokuun 2016 loppuun asti, jonka jälkeen palautin aineiston sekä tuhosin aineiston käsittelyyn liittyvät omat tiedostoni tutkimuseettisistä syistä.

Etnisyys näkyi aineistossa erityisesti perhemuodoissa, jotka jakoutuivat neljään ryhmään: molemmat vanhemmat maahanmuuttajia (N=47), toinen vanhemmista suomalainen ja toinen maahanmuuttaja (N=21), molemmat vanhemmat suomalaisia (N=10), ei tietoa vanhempien etnisyydestä (N=12). Suomalaisia vanhempia koskevan ryhmän osalta on kuitenkin huomattava, että kantasuomalaiset vanhemmat olivat ainakin tässä tiedetysti marginaalissa, sillä yhdeksän lapsen perhe oli romanitaustainen.

Perheet olivat kotoisin monista eri maista, mutta joidenkin osalta mainittiin vain maanosa. Mainittuja maita tai alueita olivat Aasia, Afrikka, Ghana, Intia, Irak, Kosovo, Kurdistan, Saudi-Arabia, Sri Lanka, Tansania, Thaimaa, Venäjä, Vietnam ja Viro. Kokonaan maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla mainittiin erityisesti Lähi-Itä sekä Venäjä ja Viro, kun taas suomalais-maahanmuuttajataustaisten perheiden kohdalla toisen vanhemman lähtömaana korostuivat Aasian ja Afrikan maat.

4.4 Analyysin kuvaus

Ennen varsinaista analyysin kuvausta kuvailen hieman sitä, miten olen pyrkinyt aineiston käsittelyssä mahdollisimman hyvään ja eettiseen tutkimustapaan. Aineiston hankintaan liittyviä eettisiä ja moraalisia puolia en ole joutunut pohtimaan aineiston tultua käyttöni jo

valmiiksi kerättyinä, mutta olen kiinnittänyt paljon huomiota tutkimuksen eettiseen puoleen kaikissa oman tutkimukseni vaiheissa.

Olen säilyttänyt aineistoa lukituissa tiloissa sekä sähköisessä muodossa salasanojen takana ja vain yhdellä koneella, jota olen pitänyt lukituissa tiloissa. Aineisto oli minun käsiini tullessaan jo salattua ja tunnistetiedoiltaan häivyttettyä, joten minulla ei ole ollut tietoa esimerkiksi yksittäisten lasten nimistä tai asuinpaikoista. Olen kuitenkin aineistoa käsitellessäni pyrkinyt edelleen häivyttämään tietoja, jotka voisivat johtaa lasten tunnistamiseen. Kuulan (2013, 205) mukaan kvantitatiivisten tutkimusten tuloksia ei tavallisesti kirjata yksilöiden, joten tunnistamisriskiä ei yleensä ole. Käyttämäni aineisto perustui kuitenkin kvantitatiivisen aineiston avovastausosioon, joten vapaamuotoisten tekstien sisältö ei ollut yhtä tunnistamisriskitöntä. Siksi olen pyrkinyt varmistamaan aineiston eettisen käytön.

Varsinaisessa analyysissä olen käsitellyt aineistoa niin, että ensin poimin THL:n datasta oman aineistoni eli kulttuurisiin, uskonnollisiin tai etnisiin seikkoihin liittyvän kysymyksen avovastaukset. Sen jälkeen siirsin ne word-tiedostoon. Vastauksen ohien olen tunnistetiedoksi jättänyt alkuperäisessä aineistossa käytössä olleen huostaanotonumeron, joka näkyy tekstiotteissa esimerkiksi muodossa H123. H-kirjain viittaa sanaan huostaanotonumero. Numerointi on tehty kokoaisaineistoa koskien välillä 1-410. Huostaanotonumeron perusteella ei ole mahdollista tunnistaa yksittäistä perhettä tai lasta.

Vastauksia luin ensin useamman kerran, jotta sain tuntumaa aineistoon. Tämän jälkeen aloin kerätä vastauksista sisällöltään samantyyppisiä sanoja ja lauseen osia allekkain yhteen eli tietyssä mielessä koodasin aineistoa, vaikka en sitä värikynällä tai vastaavilla tehnyt. Samaa aihetta kuvaavien sanojen ryhmät alkoivat vähitellen muodostaa teeman mukaan syntyneitä luokkia.

Aineiston kertyessä luokittelut olivat liikkeessä ja muokkasin niitä useampaan otteeseen. Sisällöltään erilaisia luokkia kertyi paljon ja alkoi olla ilmeistä, että monet niistä liittyivät jollain tavoin toisiinsa. Ajatustyön jälkeen luokittelut jäsentyivät kuuden yläluokan alle. Yläluokkia olivat sosiaaliset ongelmat; kulttuuri; laki, palvelujärjestelmä ja viranomaiset; yhteistyö sosiaalityön kanssa; perhe ja kasvatus. Mainintojen määrien laskeminen ja niistä kertominen edustivat sisällönanalyysin määrällistä puolta eli sisällönerittelyä.

Yläluokkiin luokittelu oli hyödyllistä, koska sen kautta saattoi nähdä, minkälaisia asioita sosiaalityöntekijät olivat todella tuoneet vastauksissaan esiin. Luokittelu antoi luottamusta tulkintojen tekoon. Kvantifiointi antoi myös luottamusta siihen, että tulkinnat aineistosta perustuivat todella havaittuihin asioihin, eivätkä pelkkiin intuitiivisiin tuntemuksiin.

Luokittelun kautta sain käsityksen siitä, miten paljon ja minkälaiset kulttuuriset, uskonnolliset ja etniset asiat olivat sijoitushetkellä vaikuttaneet lastensuojeluasiaan. Tämän jälkeen koin kuitenkin tärkeäksi ottaa yhden askeleen eteenpäin ja tulkita aineistoa. Tässä kohtaa lähestymistapaa voisi luonnehtia impressionistiseksi. Vaikutti siltä, että kaiken kaikkiaan aineistossa oli kyse *tiedosta, arvoista ja kokemuksista*.

Sosiaalityön haasteita analysoidessani alkoi vaikuttaa siltä, että sosiaalityön ja asiakkaiden kohtaamisissa oli tunnistettavissa erilaisia lähestymistapoja tai kehyksiä ja sosiaalityölle erilaisia tehtäviä. Nimesin kehykset *ymmärtäväksi, ymmärtäväksi-normaalistavaksi, kriittiseksi-normaalistavaksi ja toteavaksi*. Sosiaalityön tehtävät näissä kehyksissä ovat *tukeminen, kasvattaminen ja kontrollointi*. Nämä tulokset eivät ole suoraan luettavissa sosiaalityöntekijöiden vastauksista, vaan vaativat tulkitsijan.

Olen antanut yhden arvon aina yhtä lasta koskevalle vastaukselle. Olen siis arvioinut vastausta kokonaisuutena sen sijaan että olisin tunnistanut vastauksesta mahdollisesti keskenään ristiriitaisia tavoitteita. Tämä johtuu paljolti siitä, että vastaukset itsessään edustivat mielestäni selkeästi jotain tiettyä tavoitetta, eivätkä ne olleet sisäisesti ristiriitaisia, vaikka näin olisi saattanut olettaa.

Sisällönanalyysi sopi menetelmänä hyvin aineistoni käsittelyyn. Sen avulla saatoin tehdä laadullisia päätelmiä tekstimuotoisesta aineistostani sekä toisaalta hyödyntää sisällönerittelyä ja kvantifiointia aineiston määrällisen puolen tarkasteluun. 91 vastausta on määrällisesti jo sen verran paljon aineistoa, että mainintojen laskeminen ja ennen kaikkea niiden suhteuttaminen toisiinsa tuottaa lisävalaistusta aineiston analyysiin.

Pidän analyysini tuloksia ja johtopäätöksiä uskottavina ja luotettavina, sillä ne perustuvat johdonmukaiseen aineiston läpikäymiseen ja tutkimuskysymysten mukaiseen aineiston

analyysiin. Tutkimuksen luotettavuus syntyy siitä, että tulokset ovat mielestäni yleistettävissä ja siirrettävissä myös muihin samankaltaisia ilmiöitä kuvaaviin tilanteisiin.

5 Kulttuuriset jännitteet aineistoa läpileikkaavien teemojen valossa

Tutkimustulosten osalta teen nyt hieman tavallisesta poikkeavan ratkaisun ja esittelen sitä, minkälaisena kokonaisuutena aineisto näyttäytyi. Aineistoa läpileikkaavien teemojen esittelyn jälkeen siirryn yksityiskohtaisempiin tuloksiin omissa alaluvuissaan. Kokonaisuuden esittely ensiksi on perusteltua, koska kokonaisuutta leimaavat teemat näkyvät myös alaluvuissa. Ne saattavat tulla paremmin ymmärretyiksi, kun esittelen ne heti alussa.

Aineistosta nousevia aiheita ovat näkemykseni mukaan lastensuojelun sosiaalityön asiakkaiden integraatiovaikeudet, etnisyyden uusi-vanha -binäärisyys sekä kulttuurisesti vieras vanhemmuus. Näitä aiheita en ole jäsentänyt suoraan omiksi alaluvuikseen, koska päätulokset liittyvät kuitenkin ennen kaikkea kulttuurisiin jännitteisiin liittyviin kategorioihin, jotka olen nimennyt tietoon, arvostukseen ja kokemuksiin liittyviksi. Lisäksi sosiaalityön osalta olen tunnistanut neljä sosiaalityön tavoitteisiin liittyvää kehystä ja tehtävää. Integraatiovaikeudet, uusi ja vanha etnisyys sekä vieraaksi tulkittu vanhemmuus ovat kuitenkin aiheita, jotka kulkevat läpi aineiston.

Integraatiovaikeudet liittyvät uuden kulttuurin ja yhteiskunnan kohtaamiseen ja niissä toimimisen opetteluun. Vieras kieli tuottaa jo itsessään esteen, jonka ylittäminen on kuluttavaa. Kieli kantaa mukanaan myös kulttuuria, joka ei ole entuudestaan tuttu, joten itsensä ymmärretyksi tekeminen ja toisen ymmärtäminen on haasteellista. Uuden kulttuurin normit ja yhteiskuntajärjestelmä ovat vieraita, eikä niissä navigointi ole helppoa ilman karttaa. Tulijan on lisäksi muokattava itseään niin, että sopii järjestelmän muotteihin ja saa sitä kautta pääsyn hyvinvoinnin inkluusioprosesseihin (vrt. Kilpeläinen 2009, 74). Integraatioon liittyvät haasteet ovat yksi sekä uuden että vanhan etnisyyden ominaispiirteistä.

Vanhalla etnisyydellä tarkoitan marginaaliryhmää, jonka kulttuuriset arvostukset ja käytännöt ovat kantaväestöstä poikkeavia, mutta jossain määrin rinnakkaiselon myötä

tutuiksi tulleita. Esimerkkinä vanhasta etnisyydestä ovat erityisesti romanit, joiden katson edustavan sosiaalityölle tuttua, mutta samalla eroavaisuuksiensa johdosta vierasta, marginaalista asiakasryhmää.

Uusi etnisyys näyttäytyy puolestaan vieraampana ja vaikeammin ymmärrettävänä kuin vanha etnisyys. Uutta etnisyyttä edustavat esimerkiksi Suomeen lähiaikoina suuremmissa määrissä tulleet maahanmuuttajat, joiden kulttuuriseen taustaan saattaa kuulua esimerkiksi muuta uskonnollisuutta kuin kristinuskoa. Romanit puolestaan ovat uskonnollisuudessa lähempänä kantasuomalaisia.

Johtuvatko lastensuojelun asiakkaiden integraatiovaikeudet sitten marginaalietnisyydestä, oli se sitten uutta vai vanhaa, vai millä tavoin ne liittyvät toisiinsa? Vaikutuksista ei tämän aineiston perusteella voi sanoa mitään varmaa, mutta ainakin vaikuttaisi siltä, että ne esiintyvät samanaikaisesti. Edes koko HuosTa-aineisto ei tarjoa tähän kysymykseen vastausta, sillä etnisyyden tulkinnat perustuvat pelkästään tutkimuksen avovastauksiin, joissa kysyttiin pelkästään uskonnollisten, kulttuuristen tai etnisten seikkojen vaikutusta lastensuojeluasiiaan.

Kolmantena erityisesti uuteen etnisyyteen liittyvänä aiheena aineistossa näkyvät näkemykset vieraasta vanhemmuudesta. Vieraalla vanhemmuudella tarkoitan suomalaisen sosiaalityön hyvää vanhemmuutta koskevasta käsityksestä poikkeavaa vanhemmuuden ilmenemismuotoa, joka liittyy erityisesti uuteen ja osin myös vanhaan etnisyyteen. Vieras vanhemmuus liittyy siis kulttuurisiin kasvatuskäsityksiin, jotka ovat suomalaisista poikkeavia. Tätä toisenlaista vanhemmuutta lähestytään sosiaalityössä normaalistamisen kautta. Samalla sosiaalityössä pohditaan, miten vaikeaa arvoihin vaikuttaminen kuitenkin on.

Avovastauksiin perustuvan aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että lapsen hyvinvointia tarkastellaan nimenomaan vanhemmuuden kautta. Avovastauksissa eivät tulleet ilmi lapsia yksilöinä koskevat huomiot. On kuitenkin huomattava, että tämä johtuu ehkä osaltaan siitä, että yksittäisistä lapsista on kirjattu jo niin paljon tutkimukseen tietoa, että heistä ole ei ole erikseen kirjoitettu juuri tämän kysymyksen osalta. Vastausten perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että vanhemmuus asettuu arvioinnin kohteeksi, ja että erityisesti kulttuuriin ja kasvatukseen liittyvät seikat rakentavat vanhemmuuden vierautta.

Mitä aiheita kulttuurisiin, uskonnollisiin ja etnisiin seikkoihin liittyvästä aineistosta toisaalta puuttuu? Ainakin puhe taloudellisista seikoista oli olematonta, mikä kiinnitti huomiota. Oletus oli, että taloudelliset ongelmat, köyhyys, toimeentulon vaikeudet olisivat näkyvämmiin esillä, mutta ainakaan avovastauksissa ne eivät tulleet esille.

Samalla kun vanhemmuus näyttäytyi arvioinnin kohteena, jäivät lapset yksilöinä ainakin avovastauksissa vähemmälle huomiolle. Toisaalta lastensuojelu puuttuikin enemmän juuri pulmiin vanhemmuudessa kuin lapsen ominaisuuksiin. Lapsi näyttäytyy näissä vastauksissa pikemminkin vieraan vanhemmuuden kasvatuksen kohteena kuin yksilönä.

6 Kulttuurien ja järjestelmien kohtaamiseen liittyvät jännitteet

Sosiaalityöntekijöiden avovastausten perusteella tiedon puute näyttäytyy yhtenä merkittävänä jännitteitä aiheuttavana asiana. Tiedon puute puolestaan johtaa vaikeuksiin integroitumisessa. Yanin (2008) jaottelun mukaisesti voi tulkiten sanoa, että integroitumisessa näkyvä jännite on näissä tapauksissa yksilön ja valtakulttuurin välillä.

Vastauksista olen tunnistanut integroitumiseen liittyviksi hankaluuksiksi vaikeudet palvelujärjestelmän kanssa, pelot tai epäluulot sekä kieliongelmat. Yhteensä maininnat liittyivät 31 eri lapseen, mikä on suunnilleen kolmasosa tutkimusjoukon lapsista. Hyvä on pitää kuitenkin mielessä, että näkemykseni mukaan tutkimusjoukosta uutta etnisyyttä edustaa 68 lapsen perheet. Mitä todennäköisimmin integroitumisen haasteet koskettavat siis suurempaa joukkoa kuin mitä maininnat suoraan kertovat.

6.1 Vaikeudet palvelujärjestelmän kanssa ja lainsäädännön vähäinen tuntemus

Avovastausten mukaan 10 kappaletta eli 10,9 prosentilla maininnoissa ilmaistiin asiakkailta hankaluuksia palvelujärjestelmän ymmärtämisessä. Valtakulttuurin mukainen palvelujärjestelmä ei avaudu asiakkaille, ja syntyy kulttuurinen jännite. Millaisia vaikeuksia sosiaalityöntekijät mainitsivat asiakkailtaan olevan?

Palvelujärjestelmäksi olen laskenut maininnat palvelujärjestelmästä, lastensuojelujärjestelmästä ja viranomaisjärjestelmästä. Sosiaalityöntekijöiden mainintojen mukaan asiakkaiden *“suomalaisen/länsimaisen viranomaisjärjestelmän tuntemus ym heikkoa”* (H197) tai *“ymmärrys lastensuojelusta on hataralla pohjalla”* (H277). Tuntemuksen ja ymmärryksen heikkouden olen siis tulkinut tiedon puutteiksi.

Maininnoista ei käy ilmi, millä tavalla viranomaisjärjestelmän tuntemus on heikkoa. Oletettavaa on, että lastensuojeluun liittyvä järjestelmä sekä kokonaisuudessaan että yksityiskohdiltaan on tuntematon monille asiakkaille, luultavimmin vielä enemmän maahanmuuttajataustaisille asiakkaille. Tähän antaa viitteitä ainakin se seikka, että palvelujärjestelmään liittyvien tietoon liittyvien ongelmien kohdalla ei mainittu ollenkaan romaneita. Tulkitsen asiaa niin, että suomalainen palvelujärjestelmä on monilta osin niin tuttu romaneille, ettei se tuota niin silmiinpistävästi ongelmia sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Romaneihin liittyvät vastaukset tulivat aineistosta muulla tavoin esille.

Kiinnostavaa olisi tietää, mitkä tiedon puutteeseen liittyvät seikat tulevat lastensuojeluasiakkaiden kanssa esille ja mitä seurauksia tietämättömyydellä on. Voiko olla jopa niin, että tiedon puute johtaa asiakkuuteen lastensuojelussa

Usein palvelujärjestelmän huonon tuntemuksen yhteydessä mainitaan myös lainsäädännön vähäinen tuntemus: *“Vanhempien on ollut vaikeaa ymmärtää suomalaista palvelujärjestelmää ja lainsäädäntöä”* (H301). Lain vähäinen tuntemus mainitaan viidessä lasta koskevassa avovastauksessa. Vain yksi maininnoista liittyy pelkästään lakiin ilman mainintaa palvelujärjestelmästä: *“Miten vanhemmille saadaan tarpeeksi hyvin tuotua esille Suomen laki”* (H386).

Palvelujärjestelmän tai lainsäädännön tuntemus saattaa olla vähäistä muidenkin asiakkaiden kohdalla ainakin jossain määrin. Asiaa ei kuitenkaan kysytty erikseen, joten tämän aineiston osalta voi todeta, että koko tutkimusjoukosta ainakin noin 11 prosentin kohdalla on tunnistettu selviä vaikeuksia palvelujärjestelmän kanssa toimimisessa. Reilu kymmenen prosenttia ei ole vielä valtava määrä, mutta ei täysin merkityksetönkään. Miten tietoa olisi mahdollista jakaa entistä paremmin? Tai miten voidaan varmistua paremmin siitä, että annettu tieto tulee ymmärretyksi?

Buchert ja Vuorento (2012) haastattelivat asiantuntijoita palvelujärjestelmän hankauskohdista, jotka vaikuttavat maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kuntoutumispalvelujen saatavuuteen ja niistä hyötymiseen. Tulosten mukaan kuntoutuksen

saatavuuteen vaikuttavat muun muassa ohjaamisen ongelmat, jotka johtuvat yhteisen kielen puuttumisesta sekä terveyttä ja sairautta koskevista erilaisista käsityksistä, palvelujärjestelmän mahdollisuuksia koskevan tiedonsaannin puutteellisuudesta ja asiakkaiden sosiaalisen tukiverkoston puuttumisesta. (Härkäpää ym 2012, 24.)

Palvelujärjestelmän ja lain vähäisen tuntemuksen yhteyden lisäksi on havaittavissa yhteys palvelujärjestelmän ja kulttuuristen tekijöiden välillä. Selitykseksi tiedon puutteeseen sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet kulttuuriset eroavaisuudet kahdeksan lapsen kohdalla esimerkiksi näin: *“vanhempien on ollut vaikeaa ymmärtää suomalaista palvelujärjestelmää ja lainsäädäntöä, koska tulevat kulttuurisesti toisenlaisista lähtökohdista”* (H303) tai *“vanhempien on ollut vaikeaa ymmärtää suomalaista kulttuuria ja lainsäädäntöä, koska omassa kulttuurissa toimitaan hyvin monissa asioissa toisella tavalla”* (H301). Tarkennuksia siihen, miten toisenlaisissa kulttuureissa toimitaan eri tavalla, ei ole vastauksissa juuri annettu. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille se, että vanhemman kulttuurissa kukaan ei ota lapsia kotoa pois.

6.2 Ennakko- ja epäluulot

Tiedon puutteen lisäksi asiakkaiden toimimista palvelujärjestelmän kanssa vaikeuttavat sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan ennakkoluulot ja kieliongelmat, jotka ovat osa valtakulttuurin ja asiakkaan kulttuurin välistä kulttuurista jännitettä. Ennakkoluulot mainittiin 11 lapsen kohdalla. Ne koskivat järjestelmän puolueellisuutta, lastensuojelua tai viranomaisia ylipäänsä. Lastensuojelua koskevia mainintoja oli näistä eniten, viisi kappaletta. Ennakko- tai epäluulot mainittiin niissä yleisellä tasolla avaamatta tarkemmin, millaisia epäluulot olivat luonteeltaan.

Mielenkiintoista on, että epäluuloon liittyvissä maininnoissa tuotiin erityisesti esille, jos vanhempi oli kotoisin Venäjältä tai Virosta. Muita kansallisuuksia ei tässä yhteydessä vastauksissa mainittu. Määrällisesti venäläisiä tai virolaisia vanhempia koskevia epäluuloon liittyviä mainintoja oli vain muutamia, mutta on mielenkiintoista pohtia, miksi juuri nämä kansallisuudet tuotiin esille. Voivatko mainintojen taustalla vaikuttaa julkisuutta saaneet tapaukset? Mediassa on ollut jonkin verran esillä venäläistaustaisten lasten huostaanottoon liittyvää uutisointia, mikä on saattanut vaikuttaa yleisemminkin erityisesti venäläistaustaisten lastensuojeluasiakkaiden käsityksiin. Saattaa olla, että sosiaalityöntekijät tunnistavat tässä jonkin jännitteen, jonka kokevat tärkeäksi tuoda esille.

Lastensuojeluun liittyviin pelkoihin liittyi joidenkin venäläisten tai virolaisten vanhempien kohdalla taustalla olevat omat kokemukset. Vastauksissa mainittiin esimerkiksi, että *“äidillä ja isäpuolella on joitakin käsityksiä, koskien esimerkiksi lastensuojelulaitoksia, joista taustalta löytyy perheen kokemukset Virosta”* (H65).

Muutaman lapsen kohdalla mainittiin etävanhemman epäluulo lastensuojelusta toista vanhempaa suosivana. Näissä vastauksissa ei tullut esille, millä tavalla etninen tai kulttuurinen tausta on asiaan vaikuttanut. Vanhemman sukupuolta ei myöskään mainittu. Etävanhemmuus on kuitenkin yleisempää isille kuin äideille, joten tässäkin saattaa olla kyse sellaisesta. Eron ja vanhemmuuteen liittyvissä keskusteluissa on ollut paljon puhetta siitä, suositaanko sosiaalityössä esimerkiksi erotilanteissa äitejä lasten asuinpaikkaan liittyvissä asioissa.

6.3 Vaikeus ottaa tukea vastaan

Sosiaalityöntekijät mainitsivat palvelujärjestelmään liittyvänä vanhemman vaikeuden ottaa tukea vastaan 13 lapsen kohdalla. Vaikeuden lisäksi kyse saattoi olla myös vanhemman kieltäytymisestä eli vanhempi ei ottanut tukea vastaan. Tukea otettiin muutamassa tapauksessa vastaan mieluummin seurakunnalta kuin mielenterveys- tai päihdepalveluista. Taustalla saattavat vaikuttaa kulttuuriset seikat. Erään lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä kirjoittaa: *“Kulttuurisista syistä johtuen vanhempien on ollut vaikeaa vastaanottaa tarvittavaa tukea ja hoitoa. He ovat esimerkiksi kertoneet pelkäävänsä hulluksi leimaantumista, jos puhuvat mielenterveyteen liittyvistä asioistaan”* (H303). Suomalaisessa valtakulttuurissa mielenterveyteen liittyvät pulmat eivät nykyään enää ole niin häpeällisiä, joten tässäkin kohdassa voi todeta asiakkaan kulttuurin ja valtakulttuurin välisen kulttuurisen jännitteen.

Koko HuosTa-aineiston osalta lapsen tai vanhempien vastustuksen vuoksi lapsista 15 prosenttia ei saanut tarvitsemaansa palvelua eli suurin piirtein saman verran kuin tämän osa-aineiston lapsista. Kulttuuriseen taustaan liittyvien avovastausten osalta näyttäisi siltä, että tukea eivät halunneet nimenomaan vanhemmat itselleen.

Häpeä voi liittyä mielenterveyteen liitettyihin leimaamisen pelkoihin tai esimerkiksi siihen, että oma lapsi haluaa asua muualla. Miten palvelujärjestelmä voisi vastata näihin pelkoihin? Miten voisi tukea lastensuojelun asiakkuudessa olevan lapsen vanhempaa, joka ei ole valmis hoitamaan psyykkistä vointiaan? Tuen ja avun vastaanottaminen voi olla myös

vaikeaa esimerkiksi maskuliinisuuteen liitettyjen kulttuuristen käsitysten vuoksi. Miehen voi olla vaikeaa pyytää apua, oli kyse sitten kanta- tai uussuomalaisesta.

6.4 Kieliongelmat

Tiedon ja asenteiden lisäksi suuresti palvelujärjestelmän parissa toimimiseen vaikuttavat ongelmat kielen kanssa. Kieliongelmiin liittyvä mainintoja oli 13 lapsen kohdalla. Kieliongelmia oli joko yleisesti tai sitten vain joko vanhempien tai lapsen osaamiseen liittyen. Lapseen liittyvä maininta oli tosin erilainen siinä mielessä, että kieliongelmat vaikeuttivat koulunkäyntiä, kun taas vanhempien kieliongelmat liittyivät erityisesti lastensuojelun kanssa toimimiseen: *“Kulttuuritaustasta johtuva suomalaisen lastensuojeluprosessin hahmottamisen vaikeus, kielivaikeus ja tulkin tarve perheen kanssa asioidessa”* (H321). Useimmiten kieliongelmat mainittiin yksisanaisesti ‘kieliongelmat’. Näiden vastausten osalta ei kovin paljoa voi päätellä kieliongelmiin sisällöstä.

Edeltävässä kappaleessa olevassa lainauksessa tulkin käyttöä tunnutaan pitävän asiointia monimutkaistavana. Hyvän puolesta kieliongelmiin kohdalla voitaneen kuitenkin pitää sitä, että tulkin saannin vaikeuksista ei ollut mainintoja sosiaalityöntekijöiden vastauksissa. Tämä antaisi viitteitä siitä, että tämän aineiston sosiaalityöntekijöillä ei ollut suurempia ongelmia tulkkien saamisessa. Täyttä varmuutta asiasta ei tietenkään käytettävissä olevan tiedon perusteella ole.

6.5 Kulttuuristen jännitteet tarkastelu suhteessa järjestelmäkohtaamisiin

Edellä mainittuja hankaluuksia palvelujärjestelmän kanssa voitaneen pitää Yanin (2008) mukaisesti jännitteinä asiakkaan ja valtakulttuurin välillä. Valtakulttuurin hallitsemiseen kuuluu ymmärrys palvelujärjestelmästä ja lainsäädännöstä sekä yhteistyöhön positiivisesti tai ainakin neutraalisti suuntautuminen. Valtakulttuurin jäsenenä hallussa on myös käytössä oleva kieli. Puutteet näillä osa-alueilla tuottavat asiakkaiden ja valtakulttuurin välille jännitteitä, jotka tuottavat epäluuloa, pelkoa ja vetäytymistä, jotka integroitumisen kannalta näyttävät epätoivottuina toimintatapoina.

Integroitumiseen liittyvät haasteet koskivat sosiaalityöntekijöiden vastausten perusteella erityisesti maahanmuuttajataustaisia asiakasperheitä. Integroitumiseen eli palvelujärjestelmään, epäluuloihin ja tuen vastaanottamiseen liittyi 33 mainintaa. Lisäksi kieliongelmat mainittiin 13 kertaa. Kaikki nämä maininnat yhtä lukuunottamatta olivat

selvästi maahanmuuttajataustaisiin perheisiin liitettyjä. Selkeästi kantasuomalaisia koskevia mainintoja ei tässä ryhmässä ollut ollenkaan. Myöskään vanhaa etnisyyttä edustavien romanien kohdalla ei mainittu integraatio-ongelmia, vaikka perinteisesti heitä ei kovin integroituneena ryhmänä pidetäkään. Onko niin, että kun etnisyys vakiintuu marginaalisuutta tuottavaksi tekijäksi, sitä ei enää edes pyritä purkamaan?

Integroitumiseen vaikuttavat tietysti myös kulttuurien eroavaisuudet sinänsä. Näitä törmäyksiä mainittiin 11 (11,9 prosenttia) lapsen kohdalla. Sopeutumista suomalaiseen kulttuuriin vaikeuttivat muun muassa kulttuurierot, vanhemman vahvat kulttuuriset näkemykset, kulttuurinen törmäys suomalaisen ja irakilaisen kulttuurin välillä, muutos islamilaisesta kulttuurista suomalaiseen ja elämä kahden kulttuurin välissä. Käsittelen näitä kulttuuriin liittyviä törmäyksiä tarkemmin omassa alaluvussaan. Tässä olen kuitenkin rajannut integraation tietoon liittyväksi, joten siksi käsittelen kulttuurisia eroavaisuuksia erikseen.

7 Vaikeiden elämäntilanteiden ja sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvät kulttuuriset jännitteet

Sosiaalisista ongelmista eniten mainintoja sosiaalityöntekijöiden vastauksista saivat mielenterveyteen ja päihteisiin liittyvät seikat. Näitä mainintoja oli yhteensä 19, ja ne koskivat 12 lasta (13,1 prosenttia). Kyseessä olevat 19 mainintaa jakautuivat niin, että 13 koski mielenterveyttä ja kuusi päihteitä.

Väkivalta mainittiin kuitenkin lähes yhtä usein, 15 kertaa, ja ne koskivat 13 eri lasta (14,2 prosenttia). Muutamin maininnoin esille tuli myös asumiseen, toimeentuloon ja koulunkäynnin vaikeuteen liittyviä asioita. Perheiden tilanteet näyttäytyivät sosiaalityöntekijöiden vastauksissa vaikeina monin erilaisin tavoin. Tarkastelen niitä myöhemmin lähemmin.

Sosiaalisia ongelmia tai perheiden vaikeita tilanteita ei mielestäni voi pitää Yanin (2008) jäsenyyksen mukaisina kulttuurisina jännitteinä. Tilanteet ovat vaikeita, mutta eivät itsessään sisällä kulttuuriseen erilaisuuteen perustuvaa selitystä. Vaikeat tilanteet ovat vaikeita kulttuurista riippumatta. Sosiaalisia ongelmia voi kuitenkin lähestyä kulttuurisena

jännitteenä siinä mielessä, että kulttuurinen ympäristö vaikuttaa siihen, millaiset tilanteet määrittyvät ongelmallisiksi.

Kulttuurisen jännitteen sijaan sosiaalisia ongelmia ja vaikeita perhetilanteita voisi olla tässä kohtaa hedelmällisempää tarkastella esimerkiksi rakenteellisten esteiden ja niiden ylittämisen näkökulmasta. Voisi olla kiinnostavaa ja hyödyllistä pohtia, minkälaiset rakenteet auttavat vaikeiden tilanteiden ratkaisussa.

Sosiaalisten ongelmien kohdalla mielenkiintoiseksi nousisikin tietää, minkälainen näkemys sosiaalityöntekijöillä on sosiaalityön tavoitteista. Onko tavoitteena sosiaalisen järjestyksen ylläpitäminen, sosiaalisen muutoksen mahdollistaminen vai voimauttaminen (Payne 2014, 21)? Näkemys sosiaalityön perimmäisistä tavoitteista varmasti vaikuttaa siihen, miten työtä tehdään. Löytyisikö sosiaalityön perimmäisten tavoitteiden ja kulttuuristen jännitteiden väliltä yhteyksiä? Rakenteellisten esteiden ylittämisen tarkastelu voisi onnistua paremmin, kun vertailisi tällaisia yhteyksiä. Tästä aineistosta ei noussut rakenteellisiin seikkoihin liittyneitä hankaluuksia lukuunottamatta ensimmäisessä luvussa kuvailtuja vaikeuksia ymmärtää palvelujärjestelmää, joten niihin ei tässä voida perehtyä sen syvällisemmin. Ensimmäisen luvun vastauksissakin näkökulma oli enemmän asiakkaiden vajeissa kuin palvelujärjestelmän.

7.1 Mielenterveysongelmat

Tutkimusaineiston mukaan eniten mainintoja tuli mielenterveyteen liittyvistä asioista, joten tarkastellaan niitä ensin. Mielenterveyden ongelmiin liittyvät asiat ovat aineistossa siinä mielessä mielenkiintoisia, että ne painottuvat erityisesti traumoihin ja toisaalta häpeään. Tavallisesti masennus lienee yleisempi mielenterveyden pulma. Traumot mainittiin kuuden lapsen avovastausten kohdalla samoin kuin häpeälliseksi koetut mielenterveyden ongelmat. Vain yhdessä tapauksessa mainittiin molemmat.

Traumojen kokeminen ja niiden aiheuttamat vaikeudet voivat olla helpommin menneisyyden kokemuksista jäljitettävissä ja hyväksyttävissä, kun taas esimerkiksi hiljalleen kertyvän stressin aiheuttamat häiriöt tai masennus voivat puolestaan olla vaikeammin hyväksyttävissä. Voisi pitää uskottavana, että sijoitustilanteeseen tulleiden lasten

vanhempien on vaikeampi kestää mielenterveysongelmiin kulttuurisesti liitettyä häpeää, jos mielenterveyden ongelmille ei ole osoittanut selvärajaista syytä. Paineet pärjätä voivat myös olla kovat.

Traumamaininnat koskevat pääasiassa aineiston vanhempia. Muutaman lapsen kohdalla kasvuympäristön tai vanhemman toiminnan nähtiin aiheuttaneen traumoja, esimerkiksi *”toisen vanhemman kotimaassa on hänen elinaikanaan käyty vanhempaa koskettanut vallankaappaus ja sen jättämät traumat näkyvät vanhemmuudessa tähän lapseen”* (H126). Joistakin vastauksista ei ole pääteltävissä, kenen traumoista on kyse.

Sosiaalityöntekijöiden vastausten perusteella näyttäisi siltä, että asiakkaiden perheiden lähtömaiden tilanteet sotineen ja vallankaappauksineen ovat vahvasti traumojen taustalla. Erään lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä kirjoittaa, että *”sodat aiheuttaneet traumoja”* (H368). Näkemys ei ole yllättävä.

Tutkimuksessa on havaittu, että isolla osalla eli jopa kymmenillä prosenteilla maahanmuuttajista on depressiota tai traumaperäinen stressihäiriö. Niihin vaikuttavat esimerkiksi nopeat ja suunnittelemattomat lähdöt kotoa ja läheisten parista kotimaasta kohti epävarmaa tulevaisuutta ja suuria haasteita. Omaisia saattaa kuolla tai kadota matkanteon aikana. Perille päästessä edessä ovat uudenlainen kieli ja kulttuuri sekä epävarmuus siitä, minne voi jäädä rakentamaan uutta elämää. (Silove 2004; ref. Halla 2007). Suppeampien selvitysten mukaan viitteitä on siitä, että mielenterveyden häiriöt ovat pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla yleisempiä kuin suomalaisella kantaväestöllä (Rauta 2005).

Muut aineiston mielenterveyteen liittyvät maininnat liittyvät pitkälti häpeään, jonka näin ensimmäisessä luvussa esteeksi palvelujärjestelmän tarjolla olevan tuen vastaanottamisessa. Käsittelen niitä kuitenkin myös tässä, koska ne täsmentävät kuvaa siitä, millaisena mielenterveysongelmat lastensuojeluasioissa näyttäytyvät sosiaalityöntekijöille.

Kolmen lapsen kohdalla vanhemmat olivat kääntyneet mieluummin seurakunnan kuin päihde- ja mielenterveyspalveluiden puoleen, mikä mielestäni viittaa siihen, että häpeä estää hakeutumasta kyseisiin palveluihin julkisella puolella. Erään lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä arvioi näin: *”Perheen kulttuurissa mielenterveysongelmat/-sairaudet ovat melko vieras asia. Niitä ei tunneta, eikä yleisesti puhuta”* (H365). Eräissä vastauksessa sanottiin, että vanhempi saattaa kokea esimerkiksi pelkoa hulluksi leimaamisesta, jos puhuu

mielenterveyteen liittyvistä asioista. Halla (2007) toteaa, että monissa kulttuureissa "hulluuden pelko" on vielä suurempi kuin suomalaisessa.

Maahanmuuttajilla on todettu olevan kantaväestöä suurempi riski sairastua psyykkisesti muun muassa skitsofreniaan: ensimmäisen polven maahanmuuttajilla se on 2,8-kertainen ja toisen polven maahanmuuttajille 4,7-kertainen (Cantor-Graae ja Selten 2005; ref. Halla 2007). Tiedossa on myös, että psyykinen stressi altistaa erilaisten mielenterveyden häiriöiden kehittymiselle sekä niiden pahenemiselle. Stressiä on erityisesti pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla, jotka tyypillisesti ovat joutuneet lähtemään kotoa ja kotimaastaan nopeasti, jättämään kaiken tutun taakseen ja tulevaisuutta tuntematta opettelemaan uutta kieltä ja kulttuuria tuntemattomassa maassa. (Halla 2007.) Nuorten osalta on havaittu melko tuoreessa tutkimuksessa, että toisessa maassa syntyneet nuoret tai se, että edes tutkittujen nuorten toinen vanhempi on syntynyt muualla, on yhteydessä nuorten riskikäyttäytymiseen ja sitä kautta mielenterveysongelmiin (Carli ym. 2014).

Nuorten riskikäyttäytymistä tarkastelleessa SEYLE (Saving and empowering young lives in Europe)-tutkimuksessa nimittäin havaittiin, että riskikäyttäytymisen osalta nuoret jakaantuvat kolmeen ryhmään: matalan riskin, korkean riskin sekä näkymättömän riskin. Tutkimuksen mukaan nuorista noin 60 prosenttia kuului matalan riskin, noin 12 prosenttia korkean riskin ja 29 prosenttia matalan riskin ryhmään riskikäyttäytymisen mukaan jaoteltuna. Riskikäyttäytymisen nähtiin tutkimuksessa ennustavan myöhemmässä elämässä mielenterveysongelmia. Tutkimus toteutettiin 11 Euroopan maassa, mukaan lukien Ruotsi, Itävalta, Viro ja Ranska. Tutkittavien nuorten määrä oli noin 12 000. Tutkimus toteutettiin kouluissa itsearviointilomakkein. (Carli ym 2014.)

Korkean riskin joukossa olivat erityisesti nuoret, jotka itse tai joiden vanhemmat olivat syntyneet tutkimusmaan ulkopuolisessa maassa. Kiinnostavaa on, että näkymättömän riskin nuoret ovat erityisessä vaarassa, koska heidän riskikäyttäytymisensä on aikuisten silmissä huomaamatonta, joten heidän tilanteisiinsa ei puututa samalla tavalla. Suurin osa interventioista kun on suunnattu korkean riskin nuorille. Kuitenkin riskikäyttäytyminen kuten median runsas käyttö, liikkumattomuus ja vähäinen uni ovat tekijöitä, joiden huomattiin olevan yhteydessä näkymättömän riskin nuorten ahdistuneisuuteen, masennukseen ja itsetuhoisuuteen. (Carli ym 2014.)

Tutkimus ei kerro, mistä yhteys johtuu, mutta on kiinnostavaa pohtia sitä etenkin lastensuojelun näkökulmasta. On todennäköistä, että lastensuojelu tavoittaa etenkin

korkean riskikäyttäytymisen (maahanmuuttaja)nuoria, joiden huolestuttava käyttäytyminen on selkeästi havaittavissa, ja samalla näkymättömiin ja tuen ulkopuolelle jää iso osa (maahanmuuttaja)nuoria.

Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden huomion on kiinnittänyt erityisesti vanhempien käyttäytyminen. Mainintoja nuorten toiminnasta ei ole samalla tavalla kuin vanhempien. Voisiko riskikäyttäytymisen jaottelua soveltaa siis myös vanhempiin? Voisi ajatella, että on oletettavaa, että näkymättömän riskin käyttäytyminen jää myös vanhempien osalta huomaamatta, jolloin vanhemmat eivät päädy tarvitsemansa tuen piiriin. Tiedossa kun on erityisesti mielenterveyteen liitettyjen stigmojen vahvuus erityisesti maahanmuuttajien keskuudessa ja vaikeus ottaa apua vastaan, joista sosiaalityöntekijät ovat kertoneet tässäkin tutkimuksessa. On hyvä muistaa, että vieraskieliset hakevat enemmän tukia mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin kuin suomen- tai ruotsinkieliset, kuten Härkäpään, Vuorenon, Buchertin ja Lehikoisen (2012) Kelan kuntoutuksia tarkastelleen tutkimuksessa mainitaan.

7.2 Päähteet

Lastensuojelun toimenpiteet ovat usein johtuneet vanhempien päihteidenkäytöstä ja ne ovat olleet yksittäisistä perusteista tärkein lasten huostaanotolle (Forssén 1993; Järventie & Sauli 2001, 8; Bardy 2001; ref. Itäpuisto 2005, 12). HuosTa-hankkeen koko 410 lapsen aineistossa arvioitiin sijoitukseen vaikuttaneeksi tekijäksi vanhemman päihteiden käyttö 26 prosentin kohdalla (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen ja Rajala 2016, 7). Lasten kokemat haitat päihteidenkäytöstä eivät useinkaan liity itse päihtymiseen, vaan sen mukanaan tuomiin ongelmiin, kuten riitoihin ja eripuraan, ahdistukseen ja masennukseen, vanhempien pelkäämiseen, turvattomuuteen, väkivallan kohteeksi joutumiseen, yleiseen mielipahaan ja häpeään (Peltoniemi 2005, 8). Päihteidenkäyttö on siis yleinen ja monenlaista haittaa aiheuttava ongelma lastensuojelun toimenpiteiden kohteeksi joutuneiden lasten elämässä.

HuosTa-hankkeen kulttuurisen taustan merkitystä kartoittaneissa avovastauksissa kuitenkin lapsista vain kuuden ja puolen prosentin kohdalla mainittiin päihteet. Mistä mainintojen vähäinen määrä voi johtua? Tutkimusta asiasta ei ole, mutta on todennäköistä, että kulttuurinen tausta selittää vähäistä päihteiden käyttöä ja täten ongelmien vähäistä määrää päihteiden osalta lasten elämässä.

Avovastauksista kolmen lapsen kohdalla vanhemmat eivät halunneet tukea mielenterveys- ja päihdepalveluista. Näiden lasten osalta jäi epäselväksi, millaisia ongelmia vanhemmilla tarkalleen ottaen oli. Kahden lapsen vanhemman kohdalla mainittiin huumeidenkäyttö, mikä on ilmeisesti vaikuttanut vanhemman kykyyn huolehtia lapsesta. Yhden nuoren kohdalla kyse oli epäilystä huumeidenkäytöstä, jota ei ollut pystytty varmistamaan seuloilla perheen vedottua uskonnollisiin syihin.

Päihteisiin liittyvät maininnat jäivät siis tässä aineistossa vähäisiksi. Kulttuurisen taustan ja päihteiden käytön todellista yhteyttä ja laajuutta ei voi kuitenkaan tämän aineiston perusteella tietää. Kiinnostavaa on joka tapauksessa pohdinta siitä, minkälaiset asiat sosiaalityöntekijät ovat katsoneet mainitsemisen arvoisiksi ja mitä eivät.

7.3 Väkivalta

Väkivaltamaininnat tulivat esille 16 kertaa, ja ne koskivat 13 eri lasta (14,2 prosenttia). Väkivaltaan liittyvät maininnat olisi hyvin voinut sijoittaa kulttuurin ja kasvatuksen alaluvun alle siinä mielessä, että eri kulttuureissa esimerkiksi ruumiilliseen kuritukseen saatetaan suhtautua toisella tapaa. Olen kuitenkin sijoittanut ne sosiaalisten ongelmien alle, koska suomalaisen lainsäädännön ja kulttuurisen näkökulman mukaan ne eivät asetu moraalisesti sallituksi vaihteluksi perheiden sisäisessä kulttuurissa.

Fyysinen kuritus mainittiin avovastauksissa kuuden eri lapsen kohdalla esimerkiksi toteamalla, että *“äiti on käyttänyt ruumiillista kuritusta”* (H69) tai *“vanhemman väkivalta kasvatuskeinona”* (H305). Kulttuurinen merkitys todettiin kolmessa vastauksessa mainitsemalla, että *“lasten omassa kulttuurissa fyysinen kuritus on sallittu”* (H354). Fyysisen kurituksen muodoista tai taajuudesta ei ollut kirjoitettu.

Kasvatuskeinona mainittiin myös autoritaarisuus kahdessa vastauksessa. Autoritaarisuus ilmensi enemmän psyykkistä väkivaltaa ja näkyi esimerkiksi kohtuuttomien kotitöiden määräämisen muodossa. Psyykkistä väkivaltaa olivat kotona varmasti joutuneet kokemaan myös ne lapset, jotka olivat saaneet traumoja vanhempiensa toiminnan myötä. Olen kuitenkin pyrkinyt jaottelemaan vastaukset niin, että ne sijaitsisivat vain yhdessä kategoriassa, joten en ottanut traumoihin liittyviä vastauksia laskuihin väkivallan kohdalla.

Perheväkivalta mainittiin kahden lapsen perheen kohdalla. Toisessa mainittiin isän käyttäneen väkivaltaa äitiä ja lapsia kohtaan. Toisessa avovastauksessa puolestaan todettiin suvun merkitys perheväkivallan ratkaisijana.

Maahanmuuttajanaisten kokemasta väkivallasta ei ole kattavaa tietoa, mutta esimerkiksi maahanmuuttajien elinolosuhteita kartoittaneessa tutkimuksessa (Pohjanpää ym. 2003) todettiin, että väkivaltaa oli kokenut 14 prosenttia venäläisistä, 21 prosenttia virolaisista, 43 prosenttia somalialaisista ja 15 prosenttia vietnamilaisista naisista. Väkivaltakokemuksista ilmoitetaan vain harvoin viranomaisille.

Eräs perheissä mahdollisesti tapahtuva väkivallan muoto on kunniaväkivalta, josta mainittiin aineistossa viiden eri lapsen kohdalla. Yhden perheen kohdalla mainittiin, että *“lapsen perhe on joutunut sukulaisten taholta perheeseen kohdistuvan eräänlaisen kunniaväkivallan uhan alle.”* (H36, H37) Vastauksissa mainittiin myös kunniakulttuurin käsittely toisen perheen kohdalla. Tässä aineistossa kunniaväkivalta ilmeni enemmän uhan muodossa kuin jo koettuina tekoina.

Koko HuosTa-aineiston mukaan perheväkivaltaa tai sen uhkaa koki sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan lähes joka toinen lapsi eli 48 prosenttia aineiston lapsista. Työntekijöiden arvioiden mukaan väkivalta on paljon läsnä lähes joka neljännen lapsen elämässä. Kulttuurista taustaa avanneissa avovastauksissa perheväkivallasta mainittiin tähän suhteutettuna harvemmin.

Perheväkivaltaa harvemmin koetaan elinolotutkimuksen mukaan seksuaalista väkivaltaa: vuoden aikana väkivallan uhriksi joutuneista seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 22 prosenttia venäläisistä, 19 prosenttia virolaisista ja 3 prosenttia somalialaisista (Pohjanpää 2003). Koko HuosTa-aineistossa ei mainittu seksuaalista väkivaltaa, eikä se tullut esiin avovastauksissakaan. Kyllönen-Saarnio ja Nurmi (2005) arvioivat, että “käytännön työstä saatujen kokemusten mukaan maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta jää nykyisin usein havaitsematta, esille tulevat varmimmin vasta vakavat väkivaltatilanteet. Maahanmuuttajataustaisten naisten avun hakemisen esteet ovat monin tavoin kietoutuneet kieli- ja kansalaistaidon puuttumiseen. Naiset eivät välttämättä ole tietoisia suomalaisesta lainsäädännöstä ja palvelujärjestelmästä”.

7.4 Asuminen ja toimeentulo

Asumiseen liittyviä mainintoja oli sosiaalityöntekijöiden avovastauksissa viiden lapsen kohdalla. Niistä kolme liittyi muuttoon Suomeen ja kaksi romanikulttuuriin. Vastauksissa todettiin erään lapsen kohdalla asuminen vastaanottokeskuksessa. Toisen lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä mainitsi perheen kuuluneen tiettyyn heimoon ja asuneen viidakossa. Romaneihin liittyi väistämivelvollisuuden tuottama vaikeus löytää sopiva asuinpaikkakunta sekä asunnottomuus johtuen vaikeudesta ylipäättään löytää asuntoa. Asumiseen liittyvät seikat eivät siis nousseet aineistosta mitenkään yhtenäisenä tai suurena omana osaluueenaan, mutta joidenkin asiakasperheiden kohdalla asumiseen liittyvät tekijät olivat jollain tavoin kuitenkin tärkeitä sosiaalityöntekijöiden mielestä.

Koko HuosTa-aineiston osalta melko monella, 55 prosentilla lapsista, oli taustalla asuinpaikan muutoksia. Muutot olivat tapahtuneet useimmiten saman kunnan alueella (31 prosenttia), mutta saattoivat olla myös lähikunnasta toiseen (17 prosenttia) tai seudulta toiselle (12 prosenttia). Maasta toiseen tapahtuneiden muuttojen määrä oli vähäisin, kaksi prosenttia aineistosta. Kodin ulkopuolelle oli ollut sijoitettuna 52 prosenttia lapsista, joten muutot johtuivat luultavasti jossain määrin tästä. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen ja Rajala 2016, 57, 59.) Muuttojen aiheuttamia vaikutuksia ei omassa avovastauksiin keskittyneessä aineistossani käsitelty, vaan lähinnä esille tulivat asumisen kannalta jollain tavalla poikkeavat tapahtumat nykyhetkessä tai menneisyydessä.

Toimeentulon osalta koko aineiston mukaan äideistä työssäkäyviä oli 39 prosenttia ja isistä 48 prosenttia. Työttömiä äideistä oli 17 prosenttia ja isistä 9 prosenttia. Koko väestöön naisiin verrattuna aineiston äitien työssäkäynti oli vähäisempää. Jos vuonna 2014 suurin osa eli noin 70-80 prosenttia naisista oli töissä, jäivät HuosTa-aineiston äidit kauas taakse. Lasten kehitystason mukaan tarkasteltuna tilanne näyttäytyi sellaisena, että alle kouluikäisten lasten äitien työssäkäynti oli vähäisintä, mutta kasvoi kouluikäisten lasten äideillä ja kohtasi huippunsa teini-ikäisten lasten äitien kohdalla. (Heino ym. 2016, 60-61, 62.)

Mielestäni on kiinnostavaa, että vaikka työssäkäynti aineiston lasten äideillä oli merkittävästi vähäisempää kuin väestötasolla naisilla, ei avovastauksissa juuri mainittu

toimeentulovaikeuksia. Vain yhden lapsen kohdalla todettiin, että asiakasperheellä ei ollut oikeutta toimeentulotukeen, koska olivat EU-kansalaisia ja asuneet Suomessa alle viisi vuotta. Taloudelliset vaikeudet ja niiden vaikutus perheiden tilanteisiin eivät siis tulleet avovastauksissa esiin, vaikka niin olisi saattanut ennakoita olettaa. Kulttuurista, etnistä ja uskonnollista taustaa kartoittanut kysymys on toisaalta saattanut ohjata sosiaalityöntekijöitä vastaamaan vain tiukasti näihin seikkoihin liittyviä asioita.

7.5 Perheiden tilanteet

Perhettä koskevaan alaluokkaan olen sisällyttänyt ennen kaikkea perhettä muotona koskevia huomioita. Yhteensä erilaisia mainintoja on tässä perhettä koskevassa kategoriassa 27, mutta ne koskevat hyvin erilaisia asioita. Suurin osa on perhemuotoa negatiivisesti koskettavia asioita, mutta joitakin positiivisia asioita löytyy myös. Positiiviset seikat liittyvät erityisesti romanikulttuurin alle luokittelemiini asioihin. Tässä kohtaa tarkastelen perheeseen liitettyjä mainintoja nimenomaan muodon kautta, enkä esimerkiksi perhekäytäntöjen kautta. Perhekäytäntöihin palataan lähemmin seuraavassa alaluvussa.

Aineistossa näkyy, että sosiaalityöntekijöiden perheeseen liittämät seikat liittyvät erityisesti katkeileviin sosiaalisiin suhteisiin. Selvimmin tämä näkyy maininnoissa kuolemasta ja katkeilevasta yhteydestä läheisiin. Kuolemaan liittyviä mainintoja on kaksi kappaletta ja katkeilevaan yhteyteen liittyviä kuusi kappaletta. Sukulaisia on saatettu tappaa, ja isän ja lasten välinen yhteydenpito on voinut katketa. Yksin tulleen nuoren yhteys perheeseen on voinut katketa, vaikka perhe on kulttuurisesti tärkeä. Eräässä perheessä myös pelätään yhteyden katkeamista, koska uhkana on toisen vanhemman tekemä lapsikaappaus. Tällä tavoin katkeilevat sosiaaliset suhteet voivat olla tavanomaisia myös kantasuomalaisten lastensuojeluasiakasperheiden kohdalla. Aineiston perheiden tilanteisiin liittyy kuitenkin yllirajaisuutta, jota kantasuomalaisten kohdalla ei ole samalla tavalla.

Perheiden muoto voi olla myös hajanainen, mikä mainittiin kolme kertaa. Huoltajuus on saatettu menettää tai huoltajaksi nimetty ei haluakaan toimia sellaisena. Uusperhetilanteissa, joita mainittiin kaksi kappaletta, kantasuomalaisella vanhemmalla voi olla toista etnisyyttä edustava uusi puoliso. Ristiriitaa voi aiheuttaa myös kantasuomalaisten

isovanhempien epäluulo ulkomaista vanhempaa kohtaan. Kaiken kaikkiaan perheen tilanne voi olla sekava, jolloin perheen tilanteesta voi olla vaikea saada selkoa.

Kulttuurinen käsitys perheestä voi erota suomalaisesta. Tämä saattaa tuottaa haasteita, jos esimerkiksi vastakkain asettuvat perheen yhtenäisyys ja lapsen omat valinnat. Häpeää saattaa aiheuttaa, jos lapsi haluaa asua muualla kuin perheensä kanssa. Lastensuojelun puuttuminen puolestaan voi tuottaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, mikäli omassa kulttuurissa käsitys perheestä on sellainen, ettei lapsia oteta siltä pois. Ehkäpä tällaisesta syystä saattaa syntyä näkemys siitä, että kiireellinen sijoitus loukkaa vanhempien oikeuksia. Kukin edellä mainituista tilanteista oli mainittu aineistossa kerran.

Kuitenkin perheeseen ja sukuun voi liittyä myös ratkaisujen mahdollisuuksia, mikä mainittiin neljässä vastauksessa. Ratkaisun mahdollisuus korostui etenkin romanikulttuuria koskeneissa vastauksissa, sillä kolmessa vastauksessa neljästä ratkaisuja nähtiin löytyneen erityisesti romanikulttuurissa. Vanhempien kunnioittaminen, perheen yhtä pitäminen ja se, että ratkaisuja nuoren tilanteeseen on löytynyt sukulaisten piiristä, olivat tällaisia positiivisiksi luokiteltavia mainintoja. Yhdessä ei-romaneja koskevassa vastauksessa mainittiin, että suku oli osa ratkaisua perheväkivaltatilanteessa. Vastauksesta ei kuitenkaan käynyt ilmi, että millä tavalla.

8 Arvojen merkitys kulttuuristen jännitteiden muodostumisessa

Yanin (2008, 324) sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisten kulttuuristen jännitteiden taustalla olevat kulttuuriset samanlaisuudet ja erot saattavat olla monimutkaisimpia ja kriittisimpiä jännitteitä, joita sosiaalityöntekijät työssään kohtaavat. Jännitteet ilmenevät monilla eri tavoilla ja niillä voi olla sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia sosiaalityöntekijöiden käytäntöihin.

Edellä mainittu asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kulttuurin välinen jännite on Yanin jaottelussa tyyppi 2C, mikä kuvastaa työntekijän ja asiakkaan kulttuurin välistä vastakkainasettelua. Ajattelen, että aineiston arvostuksia käsittelevä osa ilmentää juuri näitä eroja. Samalla on huomattava, että avovastausten perusteella on vaikea sanoa, onko jokin

arvostus juuri työntekijän omaa kulttuuria vai valtakulttuurin tai organisaation kulttuuria, joita työntekijä vain heijastaa.

8.1 Arvot ja arvostukset kulttuurisina ilmentyminä

Mielestäni keskeisin huomio aineistosta liittyy arvoihin, joita sosiaalityöntekijän työ ilmentää. Arvoista puhuttaessa on huomioitava, että arvojen käsite on hankala ja niitä on määritelty paljon muun muassa sosiologisessa keskustelussa esimerkiksi Anthony Giddensin voimin. Pertti Suhonen (2007) on syntetisoinut useiden tunnettujen arvotutkijoiden määrittelyt yhdeksi määrittelyksi, jonka mukaan arvot ovat yksilöiden yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisiä päämääriä koskevia käsityksiä, jotka vallitsevat ihmisten ajattelussa sekä yhteiskunnan osayhteisöjen kulttuurien piirissä. Arvot ovat siis käsityksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä maailmasta.

Raili Kaupin jaottelun mukaisesti on olemassa kolme arvokäsitettä: arvo, arvokas ja arvostus. *Arvo* on arvo, kun se on arvokasta kullekin ihmisyksilölle pelkästään sen perusteella, että hän on ihminen. Arvoon liittyy itseisarvon olemus. Lisäksi se on luonteeltaan universaalista, sillä se on arvo jokaiselle ihmiselle riippumatta mistään, mitä sen avulla voisi saavuttaa. *Arvokas* on jokin asia, joka on arvokas jollekin ihmisyksilölle, riippumatta siitä onko hän tietoinen siitä tai arvostaako hän sitä. Esimerkiksi vesi tai happi ovat tällaisia asioita. *Arvostus* puolestaan on henkilökohtainen, tietoinen tai tiedostamaton, suhtautumistapa asioihin, toisiin ihmisiin tai ilmiöihin. Ihminen pitää tällöin arvokkaana jotain asiaa itsensä kannalta. Arvostus on vaihtelevaa, sillä se riippuu tunteista, haluista ja toiveista, joten se voi vaihdella tilanteesta tai ajankohdasta riippuen. (Purjo 2014, 42-43.)

Tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus tarkastella objektiivisia arvoja, jotka ovat olemassa ikuisina ihanteina riippumatta siitä kykeneekö mikään konkreettinen ilmiö, asia tai esine niitä ilmentämään tai ihmiskunta niitä saavuttamaan (Purjo 2014, 43). Lähempänä ovat arvostusten tarkastelu, konkreettinen toiminta, joka saattaa aiheuttaa kitkaa tai jännitteitä esimerkiksi lastensuojelutyössä.

Purjo (2014, 44) mukaan ihmisten sopusointuinen yhteiselämä edellyttää yhteisiä arvostuksia ja yhtenäistä kuvaa maailmasta ja hyvästä elämästä. Juuri tässä kohtaa lepäävätkin kulttuuristen jännitteiden alku ja juuri. Voi olla hyvä pysähtyä hetkeksi pohdiskelemaan, ovatko suomalaisen yhteiskunnan arvostukset ylirajaisia. Tutkittua tietoa ei ole, mutta voisi ajatella, ettei kuva maailmasta ja hyvästä elämästä ole välttämättä riittävän yhtenäinen kanta- ja uussuomalaisilla. Voi olla tarpeen myös miettiä, mikä on lastensuojelun rooli sopivien arvostusten määrittäjänä.

Viimeisin kysymys on kiinnostava, sillä lastensuojelutyö on jo peruslähtökohdiltaan sellaista, että se ottaa kantaa perheiden vaihteleviin arvostuksiin arvioimalla perheessä elävän lapsen hyvinvointia tai suojelun tarvetta. Yleensä suomalaisen lastensuojelun nähdään Pösön (2007, 54; ref. Laakso 2012, 38) mukaan painottavan hyvinvointia, mutta suojelulle on kuitenkin paikkansa. Se on tarpeen tilanteissa, joita Hurtig (2003) on kuvannut lastensuojelun sokeaksi pisteeksi. Ne ovat tilanteita, joissa lapsen hyvinvointi on vaarassa jäädä jalkoihin, mikäli painotetaan vain perhesuhteita ja tuetaan vanhemmuutta.

Laakso (2012, 38) kuvaa sokean pisteen ohittavan suojelun ytimeksi esimerkiksi lastenkotityön käytäntöjä, joissa vanhemmuutta kontrolloidaan, säädellään ja arvioidaan. Tässä aineistossa ollaan myös suojelun ytimessä siinä mielessä, että sijoitustilanteissa vanhemmuutta arvioidaan, ja vanhemmuutta on ennen sijoitusta pyritty tukemaan sekä kontrolloimaan. Kulttuuriset arvostukset asettuvat arvioitaviksi lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Lastensuojelutyö on väistämättä moraalitöitä, johon liittyy eettistä pohdintaa ja kannanottoja lapsen hyvästä, vanhempien oikeuksista ja vastuista sekä työntekijöiden velvollisuuksista (Hurtig 2003; ref. Laakso 2012, 25). Lapsen hyvä, vanhempien oikeudet ja työntekijöiden velvollisuudet ovat väistämättä kulttuuristen arvostusten läpäisemiä. Suomalaisessa yhteiskunnassa perheen elämään puuttuminen sekä vanhemmuuden normittaminen ja sääntely ovat lastensuojelun sosiaalityön ja sijaishuollon keskeisiä viranomaistoimenpiteitä (Eronen 2012, 123). Vanhemmuuden normittaminen korostuu myös tässä aineistossa omasta mielestäni jopa merkille pantavasti.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa ei ole kuvauksia niinkään lasten tai nuorten käyttäytymisestä, vaan arvioinnin kohteeksi asettuu ennen kaikkea vanhemmuus.

Vanhemmat edustavat enimmäkseen uutta etnisyyttä ja tuntematonta kulttuuria, jonka kasvatuskäsitykset eroavat sosiaalityöntekijöiden omasta kulttuurista. Neuvottelu norminmukaisesta vanhemmuudesta ei ole helppoa, sillä tielle asettuvat muun muassa kieleen liittyvät vaikeudet. Onkin mielenkiintoista pohtia, kuinka joustavaa normittaminen sitten on. Antaako se tilaa kulttuurisesti erilaisille arvostuksille? Tämän aineiston perusteella kysymykseen ei ole mahdollista vastata, mutta kysymystä olisi kiinnostavaa tarkastella syvemmin.

Alun perin olin ajatellut, että kulttuurisia kysymyksiä voisi tarkastella erillään, omana lukunaan. Aineistoon tutustuessa kävi ilmeiseksi, että kulttuuri- ja kasvatuskysymykset liittyvät tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta niin oleellisesti toisiinsa, että niitä on hyvä tarkastella saman alaluvun sisällä. Ne kumpikin kertovat arvostuksista, ja ovat monasti tiukasti toisiinsa kietoutuneita. On vaikea kuvitella esimerkiksi kasvatusta ilman kulttuurisia vaikutteita tai kulttuuria ilman kasvatuksen vaikutusta. Tarkastelen tässä alaluvussa myös uskontoon liittyviä mainintoja, koska myös ne liittyvät kasvatuksen tavoin oleellisesti kulttuuriin. Joistakin aineiston vastauksista huomaa myös, että ne uskontoon ja kulttuuriin liittyvät asiat nähdään usein synonyymeina toisilleen. Voisiko esimerkiksi olla uskonnotonta islamilaista kulttuuria?

Olen tässä tutkimuksessa jakanut kulttuuria ja kasvatusta koskevat maininnat kategorioihin *kulttuuriset erot* sekä *erilaiset kasvatuskäsitykset*. Olen tehnyt tämän jaon, koska sosiaalityöntekijät ovat selkeästi maininneet sekä kulttuuriset eroavaisuudet että erikseen erilaiset kasvatuskäsitykset. Olen siten selvyuden vuoksi päätenyt käsittelemään niitä samassa luvussa, mutta omina kokonaisuuksinaan, vaikka ne ovatkin monesti saman kolikon eri puolia. Mainintoja juuri kulttuuriin ja kasvatukseen liittyen on paljon: kulttuurisiin eroihin liittyviä mainintoja aineistossa on 17 lapsen kohdalla eli 18,6 prosenttia aineiston lapsista. Kasvatuskäsityksiin liittyviä mainintoja puolestaan on 19 lapsen kohdalla. Se on 20,8 prosenttia aineiston lapsista. Uskontoon liittyvät sosiaalityöntekijöiden maininnat jäivät odottamaani vähäisemmiksi, sillä niitä oli yhdeksän lapsen kohdalla. Aineistosta se on miltei kymmenen prosenttia.

Erityisen mielenkiintoista on, että aineistosta on tunnistettavissa kulttuurisia eroja, jotka koskeva pelkästään *romanikulttuuria*. Sosiaalityöntekijät olivat maininneet romaneihin liittyviä kulttuurisia eroja seikkaperäisemmin kuin muiden etnisten asiakkaiden

kulttuureja koskien. Sosiaalityöntekijöiden maininnat kuvasivat paljon yksityiskohtaisemmin, minkälaisia erot romaneiden kulttuurin ja valtaväestön kulttuurin välillä ovat verrattuna muihin etnisiin tai kulttuurisiin ryhmiin. Tästä huomiosta syntyi ajatus kuvata etnisyyttä *uuden etnisyyden* ja *vanhan etnisyyden* käsittein.

8.2 Kulttuuriset erot

Kulttuuristen erojen osalta mainittiin erot muun muassa arvoissa, tavoissa, uskomuksissa, käsityksissä yhteiskunnasta ja normeista, jotka mainittiin yhdeksän kertaa. Lukuun sisältyvät kulttuurierot, jotka mainittiin sellaisenaan kolme kertaa. Yhdessä vastauksessa mainittiin kulttuurierot maiden välillä ja toisessa todettiin, että kulttuurierot ovat mahdollisesti vaikuttaneet äidin käsitykseen vanhemmuudesta ja äitiydestä. Eräässä vastauksessa mainittiin arvojen erosta ja [sosiaalityön] vaikeudesta vaikuttaa niihin. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä arvojen muutokset tapahtuvat hitaasti. Toisaalta, jos käsitys yhteiskunnasta ja normeista eroaa, ei ole yllättävää, että kulttuurisia jännitteitä muodostuu. Oleellista lienee, miten suuria erot työntekijän ja asiakasperheen käsityksessä arvoista, normeista ja yhteiskunnassa ovat. Kulttuuriero ei välttämättä tarkoita eroa etnisyyden mukaan, vaan se voi liittyä myös esimerkiksi vanhemman vahvasti päihdemaailmaan liittyvään elämäntapaan.

Kulttuurinen törmäys (neljä mainintaa) esiintyi sosiaalityöntekijöiden maininnoissa myös. Tämä käyttämäni termi viittaa johonkin hieman vaikeampaan tilanteeseen kuin pelkät kulttuuriset erot. Kulttuurinen törmäys saattoi esiintyä esimerkiksi nuoren kohdalla, kun irakilaisen perheen muslimikulttuuri ja suomalainen nuorisokulttuuri törmäsivät. Jonkinlaisesta kulttuurisesta törmäyksestä kertoo myös erään sosiaalityöntekijän maininta suurista ristiriidoista suomalaista ja intialaista kulttuuria kohtaan.

Edelliseen sisältyen mainituksi saattoi tulla myös perheen elämä kahden kulttuurin välissä. Eräässä kahden kulttuurin välissä elävässä perheessä äiti oli thaimaalainen ja isäpuoli suomalainen. Perheen elämään liittyi äidin käyttämä fyysinen kuritus ja autoritaarinen kasvatustyyli. Tästäkin esimerkistä on siis pääteltävissä, miten yhteenkietoutuneita kulttuuri ja kasvatustyyli ovat: perhe elää samaan aikaan kahta kulttuuria tai paremminkin niiden välissä.

Toisesta kulttuurista katsotaan tulevan kasvatuskäsityksiä, jotka eivät sovellu suomalaisen lapsen hyvinvointia painottavan kulttuurin ilmenemistapoihin.

Kulttuuriset törmäykset saattavat tapahtua siis koko perhettä kohdaten tai perheen sisällä. Aina koko perhe ei ole maahanmuuttajataustainen, vaan esimerkiksi toinen vanhemmista voi olla suomalainen. Olisi kiinnostavaa tutkia tarkemmin, miten perhetyypin erot vaikuttavat kulttuuristen törmäysten kokemiseen. Nyt näkökulma on ollut perheen ulkopuolisen viranomaistahon, jolloin perheen oma kokemus ei ole edes päässyt esille. Olisivatko nämä törmäyksiksi luokitellut asiat heidän mielestään ylipäätään törmäyksiä?

Kulttuurisen törmäyksen sijaan toisenlaisena ulottuvuutena voidaan nähdä sopeutumiseen liittyvät maininnat, joita oli kolme kappaletta. Muutto Suomeen, kielen opetteleminen ja sopeutuminen suomalaiseen koulumaailmaan ja kulttuuriin esiintyivät sosiaalityöntekijän vastauksessa sopeutumista kuvaavana toimintana. Erään nuoren kohdalla sopeutuminen oli hankalaa, koska hän oli muuttanut sijoituksen jälkeen asumaan isänsä perheeseen, jossa toimittiin afrikkalaisen kulttuurin tapaan. Sopeutumista voi ajatella edeltävän *muutos*, joka mainittiin yhden perheen kohdalla, mutta koskee varmasti suurta osaa aineiston perheistä. Kyseisen perheen kohtaama muutos oli sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan muutos islamilaisesta kulttuurista suomalaiseen kulttuuriin. Sopeutumiseen tai integroitumiseen liittyviä seikkoja olen käsitellyt tarkemmin tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa.

8.3 Identiteetti ja käsitys naisesta

Muina erityisinä kulttuurisina eroina voidaan nähdä myös sosiaalityöntekijöiden *identiteettiä* jollain tavoin käsittelevät maininnat sekä joidenkin miesten *käsitys naisesta*. Käsittelem näitä asioita samassa alaluvussa, koska käsitykseen naisesta sisältyy implisiittisesti samalla myös käsitys miehestä, mikä on osa identiteettiä. Identiteettiin liittyviä mainintoja oli 3 kappaletta ja naisen rooliin liittyviä oli viisi kappaletta. Lisäksi vanhemmuuteen liittyen äiti korosti isän roolia yhdessä perheessä.

Identiteettityöskentely on tyypillisesti kehittyvän lapsen ja nuoren elämässä tärkeä asia. Kulttuurista erityisyyttä voi olla työstämisessä esimerkiksi silloin, kun lapsi tai nuori pohtii

minäkuvaansa vietettyään lapsuutensa Saudi-Arabiassa tai kun nuori on oman kulttuurinsa mukaisesti mies, mutta Suomessa lapsi. Identiteettiin liittyvää pohdintaa voi joutua tekemään myös sosiaalityöntekijä silloin, kun esimerkiksi hän pohtii, mikä on lapsen kotimaa ja mihin hänet sijoitetaan.

Viiden lapsen kohdalla esiin tulivat myös isien näkemykset naisten roolista työntekijänä tai äitinä. Yhden lapsen isä ei sosiaalityöntekijän arvion mukaan ottanut tosissaan sosiaalityöntekijänäistä. Myös nuorella saattoi olla vaikeuksia [ilmeisesti laitoshoidossa] rajaamistilanteissa naistyöntekijöiden kanssa. Kahden lapsen kohdalla sosiaalityöntekijät arvioivat isän näkevän äidin roolin eri tavalla kuin valtaväestön. Yhden nuoren kohdalla arvioitiin, että isän arvot ja asenteet vaikuttavat nuoren maailmankuvaan ja käsitykseen naisesta. Tällaisia käsityksiä naisista saattaa olla valtaväestön miehilläkin, mutta ne ilmentänevät jotakin sellaista kulttuurista eroa, mikä näkyy selkeästi sosiaalityöntekijöiden kohtaamisissa kulttuurisesti tai etnisesti erilaisten asiakasperheiden kanssa.

Yanin (2008, 324) tutkimuksessa todettiin myös naissosiaalityöntekijöiden kokeneen epämukaviksi kohtaamiset paternalistisista kulttuureista tulevien asiakkaiden kanssa. Tämä kulttuurinen jännite määriteltiin Yanin tutkimuksessa työntekijän kulttuurin ja asiakkaan kulttuurin väliseksi.

Ovatko juuri naiseuteen liitetyt käsitykset helppo todeta kulttuurisesti erilaisiksi, kun suurin osa sosiaalityöntekijöistä on naisia? Tulevatko ne herkemmin havaituiksi? Vai ovatko käsitykset niin erilaisia, että ne eivät voi jäädä huomiotta? Entä liittyykö muihin kulttuurisiin eroihin enemmän vaikeuksia osoittaa, mikä täsmälleen ottaen on erilaista? Vai jättivätkö sosiaalityöntekijät vastauksissaan kulttuurisia eroavaisuuksia tarkentamatta tunnistettavuuden tai moraalisten kannanottojen välttämiseksi? Olisi ollut mielenkiintoista saada tarkempaa tietoa siitä, minkälaiset kulttuuriset erot tuottivat hankaluuksia.

8.4 Romanikulttuuri

Romaneihin liittyvät vastaukset olivat mielestäni aineiston yksi mielenkiintoisimmista alueista, sillä romanien kohdalla kulttuurisia eroja oli tunnistettu huomattavasti enemmän.

Samalla ne kertovat selkeästi siitä, että romanit ovat oppositiossa valtakulttuuriin nähden eli kulttuurinen jännite näkyy sosiaalityöntekijän heijastamana asiakkaan ja valtakulttuurin välillä.

Mainintojen paljous saikin pohtimaan, onko mahdollista kuvailla etnisyyttä vanhana tai uutena. Edustavatko romanit vanhaa etnisyyttä, joka on opittu vuosisatojen aikana tuntemaan ainakin päällisin puolin ja tuoreemmat maahanmuuttajat uutta etnisyyttä, joka näyttäytyy vieraampana ja vaikeammin hahmotettavana? Kielivätkö yleiset luonnehdinnat uudesta etnisyydestä ja tarkemmat kuvaukset vanhasta etnisyydestä? Tämän aineiston perusteella olen päätenyt tällaiseen näkemykseen.

Ensimmäisessä alaluvussa totesin, ettei romaneiden kohdalla todettu juurikaan tietoon liittyviä kulttuurisia jännitteitä, minkä tulkitseen johtuvan siitä, että romanit ovat suomalaisina tottuneita palvelujärjestelmän käyttäjiä. Tiedon sijaan muunlaisia kulttuurisia jännitteitä sosiaalityöntekijät kuitenkin tunnistivat.

Romanikulttuuriin liittyviä mainintoja oli vain kahdeksan lapsen kohdalla, mikä on noin yhdeksän prosenttia aineistoni lapsista, mutta ne olivat monipuolisia ja niitä oli suhteellisesti paljon. Maininnoissa oli tuotu poikkeuksellisesti koko aineistoa ajatellen myös positiivisia seikkoja. Ajattelen, että tämä voisi johtua juuri siitä, että vanha etnisyys on sen verran tuttua, että negatiivisina näyttäytyvien piirteiden lisäksi tutuksi ovat tulleet myös vahvuuksia ja voimavaroja kuvaavat piirteet.

Neljän lapsen kohdalla lapsen romanitausta nähtiin asiana, joka pitää huomioida. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tausta ei sinänsä vaikuttanut lastensuojelullisiin toimenpiteisiin, mutta se piti huomioida työskentelyssä perheen kanssa. Erään sosiaalityöntekijän mukaan *“kulttuuritekijät vaikuttavat lastensuojelutyöskentelyyn merkittävästi”*. Toisaalta vanha etnisyyskään ei ole läpikotaisin tuttua, vaan *ymmärryksen lisäämistä kulttuureista, sekä valtaväestön että romanien, tarvittaisiin lisää molemmin puolin*, kuten erä sosiaalityöntekijä vastasi.

Romanien kohdalla mainittiin karkaaminen eli parisuhteen muodostaminen, suhtautuminen vanhempiin ihmisiin, sukupuolikysymykset, perinteiden vahva merkitys, väistämisvelvollisuus ja asunnottomuus. Tulkitsin nämä maininnat romanierityisiksi

kulttuuripiirteiksi, sillä ne tulivat esille vain selkeästi romaneita koskevissa maininnoissa. Yksi maininta jäi hieman tulkinnanvaraiseksi. Erään romaniperheen kohdalla mainittiin nimittäin lasten koulua käymättömyys, mikä johtui lasten käskemättömyydestä. Kyse voi tässä tapauksessa olla perheen kulttuurista, ei niinkään romanikulttuurista. Toisaalta mitkään edelläkään luetelluista asioista eivät varmasti päde kaikkiin romaneihin, eikä kaikissa romaniperheissä välttämättä ole nähtävissä mitään mainituista toimintatavoista. On hyvä muistaa, ettei kulttuuri ole monoliitti.

Positiivisina seikkoina sosiaalityöntekijöiden maininnoissa romanikulttuurista tulivat esille sosiaalityöntekijän keskusteluyhteys perheen kanssa, vanhempien kunnioitus, suvun merkitys, perheen yhtä pitäminen, vanhempien kanssa yhteistyöhön pääsyn helppous ja se, että ratkaisuja nuoren tilanteeseen oli löytynyt sukulaisten piiristä. Maininnoissa tuli esiin myös huoli suvun suhtautumisesta ja lapsen vakava suhtautuminen kulttuuriinsa. Ne ovat luonteeltaan ristiriitaisempia, sillä ne voidaan tulkita sekä elämänkenttää supistavina tai laajentavina tekijöinä, jotka voivat tuottaa sekä stressiä että ohjata hyvään. Hyvin kiinnostavaa on kuitenkin se, että koko muussa tarkastelemassani aineistossa ei tällaisia positiivisia asioita tullut esiin, eikä etenkään mihinkään muuhun etniseen ryhmään liittyen.

8.5 Erilaiset kasvatuskäsitykset

Romaneihin liittyvät kulttuuriset erot olivat poikkeuksellisen hyvin tunnistettuja tässä aineistossa. Muihin kulttuurisiin ulottuvuuksiin liittyvät maininnat liikkuivat yleisemmällä tasolla. Tässä luvussa käsittelemäni erilaiset kasvatuskäsitykset koskevat koko aineistoani, eivät enää vain romaneita.

21 lapsen perheen kohdalla eli aineiston lapsista 21,3 prosentin kohdalla sosiaalityöntekijät olivat tuoneet esiin *erilaisen kasvatuskäsityksen*. Seitsemän lapsen kohdalla sosiaalityöntekijät mainitsivat lyhyesti, että kasvatuskäsitys eroaa länsimaisesta tai valtaväestöstä tai 'meistä'. Tarkemmin näitä eroja ei avattu. Kuitenkin neljäntoista lapsen kohdalla oli hivenen yksityiskohtaisempia mainintoja siitä, millä tavalla kasvatuskäsitykset erosivat. Kasvatuskäsitykset sisältävät runsaasti arvostuksia, joista voidaan ajatella eri

tavoin kulttuurista riippuen. Ne liikkuvat Yanin (2008) mukaisesti työntekijän oman ja hänen edustamansa valtakulttuurin sekä asiakkaan välillä.

Millaisia eroja sosiaalityöntekijät olivat sitten panneet merkille? Mainittujen eroavuuksien joukossa olivat erilaiset *kasvatusmenetelmät sekä tiukat rajat*. Kummallakin oli yksi maininta. Eräässä perheessä äiti oli puhunut lapsilleen pelottavia asioita omasta menneisyydestään ja uskonnostaan. Lisäksi kahden lapsen kohdalla mainittiin äidin toimintamallit, joita ei ilmeisesti pidetty sopivina lasten kannalta.

Eroavista kasvatuskäsityksistä silmiinpistävästi nousi esiin *fyysinen kuritus*, joka mainittiin seitsemän lapsen kohdalla, mikä on seitsemän ja puoli prosenttia tämän tutkimuksen aineiston lapsista. Fyysistä kuritusta olen käsitellyt jo ensimmäisessä alaluvussa, mutta otan sen esille myös tässä, koska sosiaalityöntekijät ovat vastausten perusteella kokeneet sen erityisesti erilaisena kasvatuskäsityksenä. Fyysinen kuritus mainittiin esimerkiksi muodoissa *“omassa kulttuurissa fyysinen kurittaminen on sallittua”* (H354) tai *“äiti on käyttänyt ruumiillista kuritusta”* (H69). Lisäksi kahden lapsen kohdalla mainittiin autoritaarisuus, joka ilmeni kohtuuttomina kotitöinä ja vanhemman autoritaarisuutena. Yhden lapsen kohdalla mainittiin, että *“asiat ovat vaikuttaneet lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen muodostumiseen”* (H315).

8.6 Uskonto

Uskonto on myös arvostuksia sisältävä kulttuurin osa, joka osaltaan on yhteydessä kulttuuristen jännitteiden syntymiseen. Alun perin olin ajatellut, että maahanmuuttajia painottava aineisto olisi tuottanut huomattavasti enemmän uskontoon liittyviä mainintoja, mutta lopulta ne jäivät sivuosaan. Kertooko tämä kulttuurisesta sokeudesta vai siitä että uskonnon suhteen erilaiset näkemykset eivät suoraan juurikaan vaadi lastensuojelun puuttumista?

Uskontoon liittyviä mainintoja aineistossa oli 10 lapsen liittyen eli 10,9 prosenttia aineistosta. Kuuden lapsen kohdalla mainittiin selkeästi, mistä uskonnosta oli kyse, mutta neljän lapsen osalta uskonto ei käynyt ilmi. Neljän lapsen kohdalla kristinuskolla oli

vaikutusta ja kahden lapsen kohdalla islamaninuskolla. Yleisluonteisemmin todettiin neljän lapsen kohdalla uskonnollisten näkemysten vaikutuksesta.

Kaikki uskuntoon liittyvät vastaukset olivat lyhyitä ja huomattavan neutraaleja. Pelkästään näiden vastausten perusteella on vaikea sanoa, millä tavoin juuri uskonto on vaikuttanut kyseisen lapsen lastensuojeluasiaan. Luultavaa onkin, ettei uskonto yksin olekaan ratkaissut sijoitusta, vaan se on ollut osa lapsen sosiaalista ympäristöä, jota sosiaalityöntekijät ovat arvioineet. Esimerkiksi se, että perheessä on paljon lapsia, ei ole vielä heräte lastensuojelun toimiin. Lasten suuri määrä ja mahdolliset vaikeat elämäntilanteet voivat yhdessä kuitenkin aiheuttaa esimerkiksi vanhempien uupumusta ja sitä kautta vaikuttaa siihen, minkälaiseksi lapsen elämä perheessä muodostuu. Kuormitusta aiheuttavien tekijöiden kertyessä ja lasten hyvinvoinnin vähentyessä lastensuojelun toimenpiteet voivat ajan saatossa tulla osaksi perheen elämää, mutta pelkkä lasten suuri määrä ei yleensä johda sellaiseen.

Erään nuoren kohdalla uskonto on voinut tosin vaikuttaa hieman suuremmin, sillä sosiaalityöntekijä on kirjoittanut, että pikahuumeseuvoja vastustavalta nuorelta ei ole voitu ottaa seuvoja perheen vedottua uskonnollisiin syihin. Seuloista kieltäytymisen seurauksia ei ole kuitenkaan avattu. Millainen osuus seuloista kieltäytymisellä on ollut sijoitukseen, jää hämärän peittoon.

Kristinuskkoa koskevat neljä mainintaa ovat seuraavanlaisia: äiti toivoo, ettei uskonto hallitse liikaa kasvatusta läheissijoituksessa, kristilliset arvot näkyvät romaniperheen arjessa ja lestadiolaisessa perheessä on paljon lapsia. Yhdessä perheessä on koettu muutos islamiuskonisista kristityiksi. Islaminuskkoa koskevat maininnat ovat, että *”lapsi on kasvanut muslimiuskonnon asettamien normien mukaisesti”* (H198), ja että *”äidin uuden puolison erimaalaisuus ja äidin pukeutuminen kyseisen uskonnon mukaan vaikuttavat pojan elämään, ei ehkä niinkään asiakkuuteen”* (H254). Kahden kulttuurin välissä eläminen näyttäytyy siis myös uskontoa koskevissa kulttuurisissa kysymyksissä. Osaltaan tämä on seurausta perhemuotojen muutoksesta ja uusperheiden yleisyydestä. Kun kahdesta erilaisesta kulttuurista tulevat ihmiset muodostavat (uus)perheen, seuraa usein mukana myös kulttuurisia törmäyksiä sekä toisaalta uusia näkökulmia ja elämisen tapoja.

8.7 Kulttuuriset jännitteet

Arvostusten kohdalla on luultavaa, että kulttuuriset jännitteet näkyvät selkeästi. Tässä luvussa olen tuonut esiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä erilaisista kulttuurisista eroista. Tämän luvun kulttuuriset jännitteet näkyvät sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Kitkaa syntyy, kun arvostukset ovat erilaisia. Huomattavaa on kuitenkin, että aineistosta on vaikea sanoa, milloin asiakkaan ja työntekijän välinen jännite liittyy sosiaalityöntekijän omaan kulttuuriin ja milloin valtakulttuuriin tai organisaation kulttuuriin.

Aiemmin oli puhe, että toimiva yhteiselämä edellyttää yhteisiä arvostuksia ja yhteistä käsitystä hyvästä. Täysin samanmielisyyteen ei kulttuurin tasolla ole kuitenkaan mahdollista päästä, eikä toisaalta se ole tarkoituksenmukaistakaan, sillä ilman poikkeavasti ajattelevia ja vallitsevia toimintatapoja kyseenalaistavia yksilöitä ei kulttuuri kehittyisi. (Purjo 2014, 44.)

Toisenlaisiin arvostuksiin voisi suhtautua myös heijastuspintana, josta voisi tarkastella omia, mahdollisesti lähes tiedostamattomiksi muuttuneita arvostuksiaan. Omista arvostuksista poikkeavien näkemysten kautta voisi ehkä selventää sekä työntekijä että laajemmin yhteiskunta sitä, mikä todella on tärkeää. Toisenlaisista hyvää elämää koskevista käsityksistä voisi ainakin teoriassa oppia jotain uutta.

Borgin ja kumppaneiden (2007) mukaan suomalaisten moraalikäsitteet ovat kahdessakymmenessä vuodessa muuttuneet löysemmiksi. Konservatiivisempia arvostuksia ylläpitävien kulttuurien edustajien maahantulo on kuitenkin herättänyt pelkoa, mikä on kiinnostavaa jo sinänsä, mutta tässä kohtaa mietin, että voisiko olla mahdollista suhtautua arvostuksiin pelon sijaan myös jollain toisella tapaa? Onko isän pelko teinipojan kavereista aiheellinen, kun kaverit ovat isän näkökulman mukaan maahanmuuttajajengiä? Voisiko isä nähdä heidät myös toisin: päihteettöminä kavereina? Voisi ajatella, että tällainen näkökulman vaihto saattaisi tuoda jotain hyvää.

9 Haasteet sosiaalityölle

Tunnistin aineistosta vielä joitakin itse sosiaalityöhön liittyviä mainintoja, joita käsittelen seuraavaksi. Näiden kysymysten käsittelyn jälkeen esittelen vielä tunnistamiani sosiaalityöntekijöiden suhtautumistapoja koskien kulttuurisia jännitteitä ja sosiaalityön tavoitteita, jotka olen nimennyt neljäksi erilaiseksi kehikseksi. Tämän jälkeen pohdin uutta ja vierasta etnisyyttä. Lopuksi palaan vielä pohtimaan, miten sosiaalityö voisi vastata tietoon, arvostukseen ja kokemuksiin liittyvien kulttuuristen jännitteiden jälkeensä jättämiin kysymyksiin.

9.1 Sosiaalityö kulttuuristen jännitteiden keskellä

Sosiaalityöhön liittyvät maininnat aineistossa liittyivät yhteistyöhön, ristiriitoihin ja kulttuurisen taustan huomioimiseen. Sujuva yhteistyö mainittiin kolmessa avovastauksessa, mikä on runsas kolme prosenttia aineiston lapsista, mutta erilaisiin hankauksiin liittyviä mainintoja oli 20 kappaletta koskien 18 eri lasta (19,7 prosenttia). Ei liene yllättävää, että mitä vakavammasta lastensuojelutoimenpiteestä on kyse, lisääntyvät myös ristiriidat. Kulttuurinen erilaisuus on jo sinällään varmasti yksi konflikteille altistavista tekijöistä missä tahansa sosiaalityössä, mutta yhdistettynä mahdollisesti vastustusta tai negatiivisia tunteita aiheuttaviin lastensuojelutoimenpiteisiin, ei sujuvan ja ristiriitoja sisältävän yhteistyön suhdeluku yllätä.

Sujuva yhteistyö liittyi kahdessa tapauksessa romaneihin, yhdessä venäläistaustaiseen perheeseen. Romaneiden kohdalla sosiaalityöntekijät painottivat toimivaa keskusteluyhteyttä, venäläisperheessä vanhemmat olivat olleet aktiivisia lapsen asioissa.

Ristiriidat puolestaan liittyivät *näkemyseroihin, rasismiin ja ennakkoluuloihin*. Näkemyserot kohdistuivat lastensuojelutoimenpiteisiin tai yleisemmin erilaisiin käsityksiin. Näitä mainintoja oli yhteensä kahdeksan kappaletta eli lähes yhdeksän prosenttia koko aineistosta. Lastensuojelutoimenpidettä kritisoivasti sijoitukseen suhtauduttiin loukkauksena vanhempien oikeuksia kohtaan, vankeutena ja lasten vaarantamisena. Eräs sosiaalityöntekijä oli kirjannut, että *“vanhemman kulttuurissa kukaan ei ota lapsia perheestä*

pois" (H305). Vähemmän yksityiskohtaiset vastaukset totesivat, että yhteistyö vanhemman kanssa ei ole toimivaa tai että sosiaalityöntekijä ja asiakkaat näkevät asiat eri tavalla.

Tavallaan nämä maininnat kuvastavat myös Yanin (2008, 322) kuvausta, jonka mukaan työntekijöiden kautta organisaatio asettaa kulttuuriset oletuksensa asiakkailleen, joiden odotetaan hyväksyvän organisaation tavat toimia. Kun asiakas ei hyväksykään valtakulttuurin ja organisaation mukaista toimintaa, syntyy ristiriitoja.

Rasismiepäily mainittiin vain yhdessä vastauksessa, mikä oli mielestäni yllättävän vähän. Kysymyksenasettelu on HuosTa-tutkimuksessa toisaalta ollut sellainen, ettei se ole välttämättä ohjannut pohtimaan rasismiin liittyviä kysymyksiä. Tässä yhdessä vastauksessa asiakasperhe oli epäillyt kiireellisen sijoituksen johtuvan heidän maahanmuuttajataustastaan.

Ennako- ja epäluuloja käsittelemällä jo ensimmäisessä analyysiluvussa, mutta otan ne vielä tässä esiin, koska ne liittyvät läheisesti haasteisiin, joita ne aiheuttavat sosiaalityölle. Kertauksena todettakoon, että ennako- ja epäluuloihin liittyviä mainintoja oli 11 lapsen kohdalla, mikä on 12 prosenttia aineistosta. Näistä viisi kappaletta oli selkeästi mainittu epäluuloksi lastensuojelua kohtaan, muissa maininnoissa asia todettiin ennakkoluulona viranomaisia tai palvelujärjestelmää kohtaan, mutta tässä yhteydessä nämä kaikki maininnat ovat tulkittavissa epäluuloiksi lastensuojelua kohtaan.

Ennakkoluulot lastensuojelua kohtaan asettavat vuorovaikutuksen heti kättelyssä tietynlaiseen kehikkoon. Asiakkaat luultavasti eivät tällöin asetu luontevasti avoimeen kommunikaatioon ja jaa sosiaalityöntekijän kanssa tietoa elämisenmaailmastaan, mikä vaikeuttaa sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia työskennellä perheen kanssa parhaalla mahdollisella tavalla.

Kulttuurisen taustan huomioiminen mainittiin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa kahdeksan lapsen kohdalla, mikä on hivenen alle yhdeksän prosenttia aineistosta. Viisi vastauksista liittyi romanikulttuuriin, kolmesta muusta yksi islamilaisen kasvatuksen huomioimiseen, yksi traumataustan huomioimiseen sekä yksi uskonnon ja kulttuurin kysymysten huomioimiseen. Jälleen romaneiden kulttuurin tuntemus näyttäytyi runsaampana, ja maininnat olivat yksityiskohtaisempia. Sosiaalityöntekijät mainitsivat muun muassa, että *"yhteistyöhön*

vanhemman kanssa päästään kyllä helposti, mutta kulttuurisen ja etnisen taustan perinteet voivat ohittaa sovitun asian” (H399) ja että ”sijoituksessa tai perheen kanssa työskentelyssä on pitänyt huomioida lapsen tausta” (H349). Ainoassa kriittisemmäksi tulkittavassa romaneita koskevassa maininnassa todettiin, että “romanikulttuurin tuomat haasteet huomioitava” (H206).

9.2 Kulttuuriset jännitteet suhteessa sosiaalityön tavoitteisiin

Analysoin aineiston vastauksia niiden sisällön lisäksi myös sen mukaan, millaisia implisiittisiä tavoitteita sosiaalityöllä vaikutti kulttuuristen jännitteiden suhteen olevan. Ajattelen tavoitteiden olevan nimenomaan sosiaalityön, ei sosiaalityöntekijöiden tavoitteita, koska mielestäni kyseessä ovat järjestelmän toimintaan liittyviä ulottuvuuksia, joita sosiaalityöntekijät yksilöinä pikemminkin ilmentävät kuin määrittävät.

Tavoitteisiin liittyy samalla myös sisäänkirjoitetusti käsitys siitä, mikä sosiaalityön *tehtävä* on. Olen tulkinnut vastausten perusteella sosiaalityön tehtäväksi ymmärtävässä kehyksessä tukemisen, ymmärtävässä-normalisoivassa kehyksessä kasvattamisen ja kriittisessä-normalisoivassa kehyksessä kontrolloinnin. Toteavassa kehyksessä se voi olla tilanteesta riippuen jokin edellisistä tai sitten sellaista ei ole.

Ymmärtävä kehys muodostui vastauksista, joissa sosiaalityöntekijä suhtautui empaattisesti asiakkaan tilanteeseen. Näissä vastauksissa ei näkynyt muunlaisia tavoitteita asiakastyölle. Niitä toki saattoi olla, mutta vastaukseen sellaisia ei ollut kirjoitettu. Esimerkiksi vastaus *“Turvapaikan hakijana Suomeen saapunut perhe. Työskentelyssä tulee huomioida aikaisempi traumatisoituminen” (H314)* edusti ymmärtävää tavoitetta. Samoin kuin vastaus:

“Lapsen isä on arabi ja muslimi. Lapsi ei ole ollut tekemisissä isänsä kanssa vuosiin, ja lapsi on asunut Suomessa jo noin 10 vuotta. Varhaislapsuutensa lapsi on viettänyt Saudi-Arabiassa. Lapsi etsii identiteettiään, ja tarvitsee siihen tukea.” (H136)

Tällaisia suhtautumistapoja aineistossa oli yhteensä oli kahdeksan kappaletta eli aineistosta hieman alle yhdeksän prosenttia. Ymmärtävässä kehyksessä sosiaalityön tehtävä oli *tukea*

asiakasta eli esimerkiksi tukea lapsen identiteetin etsintää tai ottaa työskentelyssä huomioon asiakkaan traumatisoituminen.

Ymmärtävä-normaalistava tavoite muistutti ensimmäistä, mutta sisälsi myös suomalaisen valtakulttuuriin normalisoivaa puhetta. Asiakkaiden tilanteista kerrottiin ymmärryksellä, mutta samalla nähtiin, että asiakkaiden sulautuminen suomalaisen yhteiskunnan normeihin ja koodistoihin oli kesken. Kulttuuriset eroavaisuudet tuottivat haasteita suomalaistavalle työskentelylle. Sosiaalityön tehtävä oli tällöin *kasvattaa* asiakkaita. Ymmärtävää-normaalistavaa puhetta edustavat muun muassa seuraavat vastaukset:

“Tässä kulttuurissa perheen yhtenäisyys ja siitä kiinni pitäminen näyttäytyy erittäin voimakkaana. Haasteena on ollut kulttuurillinen näkökulma siihen, että lapsi/nuori on itse vastuussa (aikuisen keskustelun ohjauksessa) valinnoistaan ja tekemisistään loppukädessä.” (H45)

“Muutto Suomeen, kielen opetteleminen ja sopeutuminen Suomalaiseen koulumaailmaan ja kulttuuriin.” (H208)

“Kyseessä on pakolaistaustainen maahanmuuttajaperhe. Vanhempien on ollut vaikeaa ymmärtää suomalaista kulttuuria ja lainsäädäntöä, koska omassa kulttuurissa toimitaan hyvin monissa asioissa toisella tavalla.” (H301)

Ymmärtävää-normaalistavaa puhetta oli aineistossa oli 14 lapsen kohdalla eli 15,3 prosenttia aineistosta. Kasvattava tehtävä näkyi sosiaalityössä implisiittisesti niin, että jos vanhemmat eivät ymmärtäneet kulttuuria tai lainsäädäntöä, oli sosiaalityöntekijän vastuulla informoida asiakasta tai tuottaa asiakkaalle valmiuksia ymmärtää järjestelmää ja oppia toimimaan sen puitteissa.

Kriittistä-normaalistavaa puhetta puolestaan oli huomattavasti enemmän, 27 lapsen kohdalla eli 29,6 prosenttia aineistosta. Kriittisyys muodostui usein työskentelysuhteessa olevista ristiriidoista tai voimakkaiden kulttuuristen erojen vaikutuksesta. Asiakkaan ja työntekijän välinen voimakas kulttuurinen jännite tuotti siis kriittisyyttä normaalistavaan

tavoitteeseen. Asiakkaan kanssa oli ehkä tehty jo paljon töitä, eikä yhteistyösuhde ollut lähtenyt sosiaalityöntekijän toivomalla tavalla liikkeelle, koska arvostukset olivat niin erilaisia. Kriittinen-normaalistava puhe saattoi olla seuraavanlaista:

“Kulttuuriseen taustaan liittyy lapsen kasvattamiseen liittyviä asioita, jotka Suomessa eivät sallittuja (fyysinen kuritus) tai eivät ole samalla lailla kulttuurinen normi (isovanhempien vahva kasvatusvastuu varhaislapsuudessa). Asiat vaikuttaneet lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen muodostumiseen ja sosiaalityöntekijät näkevät tapahtumat merkityksellisempinä kuin asiakkaat.” (H315)

“Sosiaalityöntekijän on vaikea saada vanhempaa ymmärtämään suomalaista lastensuojelua. Vanhemman kulttuurissa kukaan ei ota lapsia perheestä pois. Vanhemman tuntema häpeä lapsen halusta asua muualla kuin kotona. Vanhemman väkivalta ja autoritaarisuus kasvatuskeinona.” (H305)

“Lapsen etävanhempi ei sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan täysin ymmärrä Suomen palvelujärjestelmää ja ymmärtää sen ainoastaan toista vanhempaa suosivana. Toisaalta etävanhempi ei halua ottaa vastaan tiettyjä palveluita.” (H57, H59, H61)

“Tyttö perheineen on irakilaisista alkuperää, asuneet pakolaisena myös Syyriassa ennen Suomeen tuloa. Tytön kohdalla voimakas kulttuurinen törmäys irakilaisen muslimiperheen ja suomalaisen (nuoriso)kulttuurin välillä. Vanhemmat eivät puhu juurikaan englantia tai suomea. Vanhemmat hyvin epätietoisia/ epäluuloisia useista asioista. Olisi ollut todella tärkeää saada perheelle jo aiemmin pitkäaikaista tukea lapsen kasvattamiseen liittyvistä asioista suomalaisessa kulttuurissa.” (H68)

Liitin kontrolloinnin sosiaalityön tehtäväksi kriittiseen-normaalistavaan kehykseen, koska jos sosiaalityön ponnistelut epätoivottujen ja lapsen hyvinvointia heikentävien kulttuuristen käytäntöjen suhteen eivät tuota muutosta, ovat lastensuojelun keinovalikoimassa

seuraavaksi toimenpiteet, jotka puuttuvat kontrollonin kautta perheen elämään. Sijoitustilanteeseen tullessa tällaiset keinot ovat vähintäänkin mietinnässä.

Eniten aineistossa oli kuitenkin toteavaa puhetta. 41 lapsen kohdalla eli 45 prosentin kohdalla puhe koskien sosiaalityön tavoitteita ja kulttuurisia jännitteitä oli enemmänkin toteavaa kuin jollain tavalla normaalistavaa tai ymmärtävää. Näiden vastausten osalta ei olekaan tunnistettavissa samalla tavalla yhtä tehtävää, vaan tehtävä voi vaihdella tai sitä ei ole. Jotkin vastauksista olivat nimittäin niin lyhyitä, ettei niistä voinut päätellä tehtävän suhteen mitään. Toteavaa kehystä edustivat muun muassa seuraavanlaiset vastaukset:

“Lapsen perhe on joutunut sukulaisten taholta perheeseen kohdistuvan eräänlaisen kunniaväkivallan uhan alle.” (H36, H37)

“Lapsen mahdollinen isäehdokka on afrikkalaistaustainen ja hänellä on oleskelulupa Italiaan ja kolmen kuukauden viisumi Suomeen. Isä hakee pysyvää oleskelulupaa Suomeen” (H89)

“uskonnolliset kysymykset ja siihen liittyvät kasvatuskäsitykset” (H210)

“Lapsi tulee Venäjältä lastenkodista. Äidillä ollut huumeidenkäyttöä ja sijoituksen aikana äiti kuollut. Lastensuojelun asiakirjoja ei ole saatu. Myös edunvalvonta-asia ja adoptio ovat pojan kaksoiskansalaisuuden kannalta mahdottomia tällä hetkellä.” (H243)

“Romanikulttuuriin liittyvä väistämivelvollisuus rajoitti asuinpaikkakunnan löytymistä. Romanina äidin oli vaikea löytää asuntoa itselleen, jonka vuoksi oli asunnottomana ennen ensikotiin pääsyään.” (H409)

Sosiaalityön tehtävä jää toteavassa kehyksessä siis ilmaan monin paikoin. Luultavaa on kuitenkin, että niille kaikille on käyttöä toteavassakin kehyksessä tilanteen kehittyessä. Toteava kehys kuvastaneekin hyvin asiakasprosessien plastisuutta ja sosiaalityön neuvottelevaa luonnetta ja neuvottelujen kautta kehittyvää näkemystä siitä, mikä olisi tarpeen ja hyväksi juuri kyseiselle perheelle. Monesti asiakkaiden elämäntilanteet ovat niin

liikkeessä, ettei esimerkiksi HuosTa-tutkimuksen vastaushetkellä sosiaalityöntekijät ole voineet muuta kuin todeta, että tällainen perheen tilanne on juuri tällä hetkellä.

Kehyksen käsitteen olin lainannut huomaamattani Anikselta, jonka väitöskirjatutkimuksen kehyksissä oli omiini verrattuna samanlaisuutta esimerkiksi kulttuuritietoisesta ja sopeuttavasta kehyksen osalta, joissa näen yhtäläisyyksiä oman aineistoni ymmärtävään sekä ymmärtävään-normalisoivaan kehykseen. Rasismitietoinen, osallistava tai tasa-arvoistava kehys puolestaan olivat sellaisia kehyksen, joiden elementtejä ei omassa aineistossani tullut vastaan ainakaan tällaisiksi tulkittavina. (Anis 2008.)

9.3 Uusi etnisyys ja vanha etnisyys

Uuden etnisyyden ja vanhan etnisyyden käsitteiden käyttöä perustelea mielestäni myös edellä mainittujen kehysten sisällöt. Olen aiemmin perustellut romanikulttuurin seikkaperäisempien mainintojen kautta, että Suomessa on valtaväestölle tuttu etninen marginaaliryhmä, romanit, joiden kulttuurista tiedetään jotain ja jonka kanssa rinnan eläminen on tuttua vuosisataisesti mahdollisista ennakkoluuloista huolimatta. Romanit edustavat siis vanhaa etnisyyttä. Uutta etnisyyttä puolestaan edustavat meille vieraammat etniset ja kulttuuriset marginaaliryhmät, joita on tullut Suomeen jatkuvasti runsaammin maahanmuuton myötä.

Vanha etnisyys näkyy myös kulttuuristen jännitteiden neljässä kehyksessä siinä, että romaneita koskevia mainintoja oli vain ymmärtävässä, ymmärtävässä-normalisoivassa sekä toteavassa. Kriittisessä-normalisoivassa kehyksessä ei mainintoja ollut. Kriittinen-normalisoiva kehys kuitenkin kuvasti eniten kulttuurisia jännitteitä luovia elementtejä kuten kulttuurisia eroja, joten puuttuvat maininnat romaneista kertovat mielestäni siitä, että kulttuuriset erot ovat tunnettuja ja niihin osataan jo suhtautua muutenkin kuin vain kontrolloiden. Luonnollisesti myöskään kieliongelmat eivät ole samanlaisessa asemassa.

Olen hahmotellut uuden ja vanhan etnisyyden käsitteiden käyttökelpoisuutta kulttuuristen jännitteiden kuvauksessa asiakkaisiin kohdistuen. Olisiko niiden käyttö mahdollista myös sosiaalityöntekijöiden osalta?

Yanin tutkimuksessa (2008) yksi kulttuurisen jännitteen piirre liittyi vähemmistöön kuuluvan sosiaalityöntekijän ja enemmistöön kuuluvan asiakkaan kulttuurin väliseen jännitteeseen. Tällaisia tapauksia ei tässä aineistossa tullut esille, mikä ei ole yllätys, sillä suurin osa Suomen (nais)sosiaalityöntekijöistä on kantasuomalaisia. Tätä Yan kuvaa kuitenkin erilaisena olemisena. Vähemmistöön kuuluva työntekijä ja samaan vähemmistöön kuuluva asiakas puolestaan jakavat kokemuksen samanlaisena olemisesta. Samanlaisuuden etuina ovat samanlaisen kulttuurisen ympäristön ja samanlaisten elämäkokemusten kautta kerrytetty mahdollisuus empaattisesti ymmärtää asiakkaita ja rakentaa kestäviä yhteistyökumppanuuksia. Toisaalta samanlaisuus voi tuottaa taakkaa, jos työntekijältä odotetaan kulttuurinsa mukaista käytöstä myös organisaationsa edustajana tai häneen kohdistetaan saman kulttuurin edustajana odotuksia, joita hän ei voi täyttää (Yan 2008, 324).

Uuden etnisyyden ja vanhan etnisyyden osalta siis nämä käsitteet liittyvät tällä hetkellä vain asiakkaisiin, mutta voi pohtia, miltä tulevaisuus näyttää. Onko odotettavissa, että kyseiset etnisyyden käsitteet voisivat kuvata samuutta ja erilaisuutta moniulotteisemmin, kun myös työntekijöiden etnisyydessä olisi vaihtelua?

Entä miten silloin tulisivat kohdatuiksi myös tietoon, arvostuksiin ja kokemuksiin liittyvät kulttuuriset jännitteet? Minkälaisina jännitteet näyttäytyisivät, kun myös työntekijöiden kulttuurisissa tai etnisissä taustoissa olisi vaihtelua?

Tulevaisuus jää vielä uuden ja vanhan etnisyyden käsitteiden käytön osalta tuntemattomaksi, mutta lienee hyvä miettiä hieman, minkälaisia haasteita sosiaalityöntekijöiden vastauksista tunnistetut tietoon, arvostuksiin ja kokemuksiin liittyvät kulttuuriset jännitteet aiheuttavat tällä hetkellä. Voiko nykytilanteessa käydä esimerkiksi niin, että mitä uudempaa etnisyyttä lastensuojelun asiakas edustaa, sitä todennäköisempää on, että hänet tulkitaan kriittisen-normaalistavan kehyksen mukaisesti, jolloin perhekäytäntöjä kontrolloidaan tiukemmin?

Arvostusten osalta voisi ainakin jossain tapauksissa hyvä tutkia olisiko mahdollista toimia kulttuurisen nöyryyden muodossa. Työntekijöiden itsetuntemuksen lisääminen ja omien sekä organisaation ja valtakulttuurin arvostusten selväksi tekeminen voisivat auttaa selventämään sekä työntekijöille että asiakkaille, mitä organisaatiossa arvostetaan ja mistä

arvostuksista on mahdollista neuvotella asiakkaiden kanssa. Tärkeää olisi käydä keskustelua arvostuksista organisaation tasolla, jotta pohdinta ei jäisi yksittäisten työntekijöiden harteille. Dialogisuus olisi tärkeää arvostusten osalta niin työntekijän ja asiakkaan välillä kuin työntekijän ja organisaationkin välillä. Myös laajempi keskustelu arvostuksista ja niiden rajoista olisi tervetullutta. Mitä uutta hyvää voisi oppia uusilta suomalaisilta?

Kokemuksiin ja erityisesti vaikeisiin elämäntilanteisiin liittyen tarvittaisiin enemmän sosiaaliseen muutokseen tähtäävää rakenteellista sosiaalityötä, jonka järjestämiseksi tarvittaisiin sosiaalityöntekijöiden ja mahdollisesti kolmannen sektorin yhteistyötä. Ei voine olettaa, että jos ongelmana on itse järjestelmä, olisi myös ratkaisuna itse järjestelmä.

Missään tapauksessa ei ole rakentavaa esittää enempää vaatimuksia sosiaalityöntekijöille, jotka tälläkin hetkellä toimivat vaikeissa olosuhteissa tehden työtä, johon vaadittava viisaus on aina luonteeltaan jälkiviisautta. Tärkeämpää olisi toimia yhteistyössä järjestelmän muuttamiseksi ihmisten tarpeita paremmin vastaavaksi, ihmisten olosuhteiden muuttamiseksi, asenteiden muuttamiseksi ja rauhan sekä sosiaalisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta niin Suomessa kuin ylijarjaisesti.

Tietoon liittyviä kulttuurisia jännitteitä ei mitä luultavimmin voida koskaan välttää, koska erityisesti maahan muuttavien ihmisten ei voida olettaa ymmärtävän tai edes sisäistävän kovinkaan nopeasti sitä yhteiskunnallista todellisuutta, johon he ehkäpä vastentahtoisesti ja stressaavien elämänmuutosten myötä ovat joutuneet. Tiedon jakamista voi tuki aina lisätä, mutta on hyvä muistaa, että erityisesti stressaantuneena ihmisen on vaikea muistaa kovinkaan montaa uutta asiaa kerralla. Ratkaisuja saattaisi löytyä esimerkiksi maahanmuuttajien omista verkostoista vertaistukihenkilöiden muodossa.

10 Pohdinta

Kulttuuristen jännitteiden tutkiminen lastensuojelun sijoitustilanteessa tapahtui omassa tutkimuksessani teoriasidonnaisesti, mikä näkyi myös esimerkiksi siinä, että hyödynsin aiempaa teoreettista keskustelua enemmän kuin koettelin jotain tiettyä mallia tai tein päätelmiä pelkän aineiston perusteella. Erityisesti Yanin (2008) jäsenyys kulttuurisista

jännitteistä asiakkaan, sosiaalityöntekijän, organisaation ja kulttuurin välisissä suhteissa auttoi ymmärtämään tasoja, joilla jännitteet saattavat näkyä.

Omien tulosteni mukaan kulttuurisia jännitteitä on havaittavissa erityisesti asiakkaan, työntekijän ja kulttuurin välillä. Organisaation sijaan omassa tutkimuksessani korostui palvelujärjestelmä. Nimesin omat tulokseni tietoon, kokemuksiin ja arvostuksiin liittyviksi, mitkä ilmentävät juurikin järjestelmän, asiakkaan, työntekijän ja kulttuurin suhteita. Aineiston kannalta kulttuuristen jännitteiden tarkastelu oli mielekästä, vaikka omassa työssäni en keskittynytään pelkästään tarkastelemaan minkälaisissa suhteissa jännitteet näkyvät, vaan kiinnitin huomiota myös siihen, minkälaisiin asioihin liittyen kulttuuriset jännitteet näkyvät suhteissa.

Toinen tutkimuskysymykseni liittyi kulttuuristen jännitteiden sosiaalityölle tuottamiin haasteisiin. Ristiriidat, yhteistyö ja kulttuurisen taustan huomioiminen olivat asioita, joita aineistosta tunnistin haasteellisiksi. Haastavien tilanteiden kanssa toimimisessa olisi kulttuurisen kompetenssin sijaan hyödyllistä kehittää kulttuurisen nöyryyden asennetta, joka vapauttaa tietämisen pakosta kysyvään kohtaamiseen. Työntekijän ei ole tarpeen aina tietää kaikkea, sillä yleensä asiakkaan mukana kulkee oleellinen tieto. On vain uskallettava kysyä. Hyödyllistä voi olla esimerkiksi ottaa haastavassa tilanteessa puheeksi, että miten tällainen tilanne teidän kulttuurissanne hoidettaisiin.

Tutkimusprosessin aikana erityisen kiinnostavaa oli tehdä havaintoja, jotka johtivat vanhan etnisyyden ja uuden etnisyyden käsitteiden kehittelyyn. Niiden kautta avautui uudenlainen näkökulma kulttuuristen jännitteiden ilmenemiseen suomalaisessa lastensuojelussa.

Sosiaalityön haasteisiin liittyvät myös sosiaalityön erilaiset kehykset ja tehtävät. Asiakkaan herkän kohtaamisen kannalta olisi ansiokasta, jos työntekijät toisinaan pysähtyisivät pohtimaan käyttämäänsä kehystä ja tehtävää, johon sosiaalityön avulla pyritään tai johon tulisi pyrkiä. Erityisesti työhön vaikuttavien, mutta tiedostamattomien oletusten, normien tai kulttuuristen arvostusten reflektio voisi tuottaa uudenlaisia lähestymistapoja. Analyysi johdatti minut asettumaan aiemman tutkimuksen kanssa samalle linjalle sen suhteen, että kulttuurista kompetenssia ei ole tarpeen tavoitella, jos kohta se on mahdollistakaan, vaan itsereflektioon perustuva kulttuurinen nöyryys tarjoaa mielekkäämmän lähestymistavan kulttuurisen, uskonnollisen ja etnisen moninaisuuden kanssa toimimiseen.

Työn edetessä olen alkanut myös pohtia entistä laajemmin sitä, mitä vaatimuksia voidaan asettaa suoraan sosiaalityöntekijöille. Sosiaalitoimistoissa ja laajemmin yhteiskunnassa olisi aiheellista pohtia, että minkälaiset ovat yksittäisten sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet toimia ymmärtäen ja tukien, kun yhteiskunnan ja organisaation vaatimukset kehottavat normaalistaviin tai kontrolloiviin toimiin. Mietin, että kuinka paljon kannattaa tarkastella yksittäisten sosiaalityöntekijöiden toimia. Pitäisikö katseen kohdistua enemmän rakenteisiin, ei pelkästään yksilökohtaisesta sosiaalityöstä kohti rakenteellista sosiaalityötä, vaan myös yksittäisten sosiaalityöntekijöiden sijaan tarkastella yhteiskunnallisia arvostuksia ja prosesseja, ja ottaa ne keskustelun alle? Voisi olla tarpeen yhdessä keskustella, että minkälainen yhteiskunta haluamme olla, ja miten suhtaudumme omasta normistamme poikkeavaan.

Omien arvostusten pohtimisen lisäksi olisi aiheellista miettiä myös palvelujärjestelmän toimivuutta. Esimerkiksi maahanmuuttajien psykoterapiapalveluihin olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Vaikeat kokemukset ja traumat voivat rajoittaa ihmisten elämää pitkiä aikoja sekä vaikeuttaa perheen lasten elämää monin tavoin. Huomattavaa on erityisesti se, että psykoterapiaa on tarjolla enimmäkseen suomen tai englannin kielellä, joten muuta kieltä puhuvien terapian saanti voi olla varsin vaikeaa. Palvelujärjestelmän kokonaisvaltaiseen toimivuuteen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta avun ja tiedon saanti ei riippuisi esimerkiksi kielitaidosta.

Ainutlaatuisen aineiston käyttö tässä pro gradu -tutkielmassa on avannut myös ainutlaatuisia näköaloja. Erityisesti etnisyyden tutkiminen on monista syistä vaikeaa, joten HuosTa-aineiston hyödyntäminen on tuottanut siitä muutoin vaikeasti saatavaa tietoa. Kuva ei varmasti ole täydellinen, mutta ainakin sen kokoaminen paloista on alkanut.

Pro gradu -tutkielmaa aloittaessani aineisto vaikutti niukalta, mutta nyt jälkikäteen tarkasteltuna aineisto näyttäytyy osin vielä koskemattomana. Olisi mielenkiintoista esimerkiksi vertailla nyt käyttämäni aineistoa suhteessa koko HuosTa-aineistoon ja tarkastella lähemmin esimerkiksi sosio-ekonomista vaikutusta. Mielenkiintoista olisi myös tarkastella uutta, vanhaa sekä norminmukaista etnisyyttä toisiinsa. Haastatteluihin perustuva aineisto toisi myös uutta ulottuvuutta tämän aineiston käsittelyyn.

Jatkotutkimukselle olisi siis suuntaviittoja olemassa. Etnisyyttä ja kulttuuria luotaavalle tutkimukselle on vielä paljon tilaa suomalaisessa lastensuojelututkimuksessa.

LÄHTEET

- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 12/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Arki, arvot, elämä, etiikka: Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2013) Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.
- Borg, Sami & Ketola, Kimmo & Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati & Suhonen, Pertti: Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Value-tutkimuksissa 1981-2005. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisu 4, 2007.
- Cocozza, Madeleine & Hort, Sven E.O (2011) The Dark Side of the Universal Welfare State?: The Child Abuse and Protection in Sweden. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skievenes (toim.) Child Protection Systems: International Trends and Orientations. New York: Oxford University Press, 89-111.
- Delanty, Gerard (2003) Community. Key ideas. Lontoo: Routledge.
- Egenberger, Vera (2007) Demystifying the Collection of Ethnic Data and the Child Protection System. Roma Rights Quarterly 9 (4), 33-39.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eronen Tuija (2012) Äitiin liittyvät moraaliset jännitteet huostaan otettujen kerronnassa. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 123-145.
- Eräsaari, Leena (2015) Yhteisön paikka maailmassa. Teoksessa Kaisa Kostamo-Pääkkö & Sanna Väyrynen & Pekka Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Tallinna: United Press Global.
- Fisher-Borne, Marcie & Cain, Jessie Montana & Martin, Suzanna L. (2015) From mastery to accountability: Cultural Humility as an alternative to cultural competence. Social Work Education: The international journal 34 (2), 165-181.
- Gilbert, Neil (1997) Combatting child abuse: International perspectives and trends. New York: Oxford University Press.
- Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skievenes, Marit (toim.) (2011) Child Protection Systems: International Trends and Orientations. New York: Oxford University Press.
- Grönfors, Martti (1982) Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: WSOY.
- Hall, Stuart (2003a) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 85–128.
- Hall, Stuart (2003b) Monikulttuurisuus. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 233–281.
- Halla, Tapio (2007) Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 123 (4), s. 469-475.
- Hartman, Ann (1993) The professional is political. Social Work 38 (4), s. 365-366

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.

Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus 22 (3), 288-298.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1980) Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Härkäpää, Kristiina & Vuorento, Mirikka & Buchert, Ulla & Lehikoinen, Tuula (2012) Maahanmuuttajat Kelan kuntoutuspalveluissa: kuntoutusta hakeneet, kuntoutuspäätökset ja myönnetty toimenpiteet Kuntotus 35 (2), 13-29.

Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopio: Kuopion yliopisto.
<https://core.ac.uk/download/files/322/15167513.pdf>

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Keskinen, Suvi (2014) Ylirajaiset perhesuhteet, väkivalta ja epävarmuuden tilat. Janus 22 (1), 19–34.

Kivijärvi, Antti (2015) Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissuhteissa. Tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten kohtaamisista nuorisotyön kentillä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kuntainfo: Mitä tarkoittaa välitön vaara kiireellisen sijoituksen edellytyksenä? (2015) Sosiaali- ja terveysministeriö http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kuntainfo-mita-tarkoittaa-valiton-vaara-kiireellisen-sijoituksen-edellytyksena- Viitattu 15.1.2016.

Kuula, Arja (2013) Tutkimusetiikka. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Kyllönen-Saarnio, Eija & Nurmi, Reet (2005) Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Helsinki: Yliopistopaino.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25-44.

Lastensuojelu 2014 - Tilastoraportti liitteineen (2014). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu> Viitattu 15.1.2016.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelun käsikirja (2016). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 15.1.2016.

Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Payne, Malcolm (2014) Modern social work theory. 4. painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2 /05, 4 -10.

Pohjanpää, Kirsti, Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003) Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa vuonna 2002. Elinolot 2003:1. Tilastokeskus.

- Purjo, Timo (2014) *Arvot ovat ihmisen toiminnan perusta*. Tampere: Tampere University Press.
- Sawrikar, Pooja & Katz, Ilan Barry (2014) Recommendations for Improving Cultural Competency When Working with Ethnic Minority Families in Child Protection Systems in Australia. *Child Adolescent Social Work Journal* 31 (5), 393–417.
- Suh, Eunyong Eunice (2004) The Model of Cultural Competence Through an Evolutionary Concept Analysis. *Journal of Transcultural Nursing* 15 (2), 93-102.
- Saastamoinen, Mikko (2009) Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Karin Frilander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.): *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 5.9.2016
- Suhonen, Pertti (2007) Suomalaisten eriytyvät ja muuttuvat arvot. Teoksessa Sami Borg & Kimmo Ketola & Kimmo Kääriäinen & Kati Niemelä & Pertti Suhonen (toim.): *Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Value -tutkimuksissa 1981-2005*. Yhteiskunnallisen tietoarkiston julkaisuja 4, 2007. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (FSD).
- Toimiva lastensuojelu (2013) *Selvitysryhmän loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Verdery, Katherine (1994) Ethnicity, nationalism, and state-making. Ethnic groups and boundaries: past and future. Teoksessa Hans Vermeulen & Cora Govers (toim.) *The Anthropology of Ethnicity: Beyond 'Ethnic Groups and Boundaries'*. Amsterdam: het Spinhuis, 1-10.
- Yan, Miu Chung (2008). Exploring cultural tensions in cross-cultural social work practice. *Social Work* 3 (4), 317-328.